

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ

Відділ навчання мов національних меншин
та зарубіжної літератури

Вікторія Атаманчук, Наталія Богданець-Білооскаленко,
Юліанна Сергійчук, Лариса Шевчук

ПРАКТИКУМ

для учнів 5–6 класів
закладів загальної середньої освіти
з навчанням мовами національних меншин

хрестоматія

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ

Відділ навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури

В. Атаманчук, Н. Богданець-Білоskalенко,

Ю. Сергійчук, Л. Шевчук

***ПРАКТИКУМ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ДЛЯ УЧНІВ 5-6 КЛАСІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ
ОСВІТИ З НАВЧАННЯМ
МОВАМИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН***

практикум

Електронне видання

Київ
Педагогічна думка
2025

УДК811.161.2*кл5/6(076)
Б-47

*Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту педагогіки НАПН України
(протокол № 13 від 28 листопада 2024 року)*

Рецензенти:

Тарангул Любов Миколаївна, начальник Чернівецької філії Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти»;

Роговська Зоя Анатоліївна, вчитель української мови і літератури, вчитель-методист, директор Городоцького ліцею № 3 Городоцької міської ради Хмельницької області.

Експерт:

Новосьолова Валентина Іванівна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу навчання української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України.

Практикум з української мови для учнів 5-6 класів закладів загальної середньої освіти з навчанням мовами національних меншин: практикум. В.Атаманчук, Н.Богданець-Білоskalенко, Ю.Сергійчук, Л.Шевчук. [Електронне видання]. – Київ: Педагогічна думка, 2025 - 90 с.

ISBN 978-966-644-769-5

У практикумі представлено практичні аспекти методики компетентнісно орієнтованого навчання української мови в 5-6 класах закладів загальної середньої освіти з навчанням мовами національних меншин.

Запропоновано зразки вправ і завдань, які реалізують теоретичні положення методики компетентнісно орієнтованого навчання української мови. Практикум може бути використано в освітньому процесі закладів середньої, вищої післядипломної педагогічної освіти.

УДК811.161.2*кл5/6(076)

ISBN 978-966-644-769-5

© Інститут педагогіки НАПН України, 2025
© В.Атаманчук, Н.Богданець-Білоskalенко,
Ю.Сергійчук, Л.Шевчук, 2025
© Педагогічна думка, 2025

ВСТУП

Для ефективного вивчення української мови як державної необхідним є сучасне якісне навчально-методичне забезпечення, його урізноманітнення та надання педагогам можливостей для вибору завдань, щоб максимально врахувати інтереси й уподобання учнів, забезпечити формування в них низки ключових компетентностей і наскрізних умінь. На це й спрямований «Практикум з української мови для учнів 5-6 класів закладів загальної середньої освіти з навчанням мовами національних меншин» (авторів: В. Атаманчук, Н. Богданець-Білокаленко, Ю. Сергійчук, Л. Шевчук).

Структура практикуму спрямована на реалізацію мовленнєвої й мовної змістових ліній чинних програм і складається з розділів: «Текст. Культура мовлення», «Лексикологія. Фразеологія», «Будова слова», «Синтаксис і пунктуація», «Фонетика. Орфоепія. Графіка. Орфографія».

Вправи і завдання, підготовлені в межах мовленнєвої змістової лінії, спрямовані на формування в учнів умінь визначати тему й головну думку тексту, поділу тексту на абзаци, складання плану тощо. Акцентовано увагу на розрізненні текстів різних стилів мовлення, важливості точності слововживання та правильної побудови речень, дотримання правильної вимови й грамотного написання висловлюваного. Значне місце посідають вправи, спрямовані на підвищення культури усного і писемного мовлення, на вибір нормативної форми мовних одиниць, на розрізнення антонімічних пар і фразеологічних одиниць, на усунення лексичних помилок (тавтології, плеоназму, порушення лексичної сполучуваності слів, вживання слів у невласливому для контексту значенні).

Мовна змістова лінія у практикуму представлена вправами, спрямованими на засвоєння інформації про різні частини мови (іменники, прикметники, займенники, прислівники, сполучники), групування слів за частинами мови, виписування, складання речень із заданими словами тощо.

На основі різноманітного мовного матеріалу запропоновано вправи на засвоєння та закріплення знань про лексичне значення слова, багатозначні слова, пряме й переносне значення слова, омоніми, синоніми, антоніми, застарілі слова і неологізми, іншомовні слова, діалектизми, професіоналізми, фразеологізми.

Відповідно до вимог чинних навчальних програм розроблено вправи розділу «Фонетика. Орфоепія. Графіка. Орфографія».

Важливими для учнів 5-6 класів є вміщені у практикуму відомості про морфемну будову слова; корінь, префікс, суфікс та закінчення як значущі частини слова; виконання вправ для визначення способів творення слів та ін.

Значна частина вправ побудована на текстовому матеріалі, що сприяє збагаченню словникового запасу учнів, формуванню їхнього мовлення, засвоєнню мовних одиниць у їхніх функціях, оскільки текст дає змогу показати особливості застосування мовних одиниць в усному і писемному мовленні.

Навчальне видання має виражений практичний характер.

ЗМІСТ

1. МОВЛЕННЄВА ЗМІСТОВА ЛІНІЯ.....	5
1.1. Тема і головна думка тексту. План готового тексту. Розмовний, науковий і художній стилі мови Богданець-Білоskalенко Н.	5
1.2. Культура мовлення Богданець-Білоskalенко Н.	8
2. МОВНА ЗМІСТОВА ЛІНІЯ.....	12
2.1. Частини мови Сергійчук Ю.	12
2.2. Лексикологія. Фразеологія Шевчук Л.	26
2.3. Синтаксис і пунктуація Шевчук Л.	46
2.4. Фонетика. Орфоепія. Графіка. Орфографія Атаманчук В.	71
2.5. Будова слова. Словотвір Атаманчук В.	79

1. МОВЛЕННЄВА ЗМІСТОВА ЛІНІЯ

Мовленнєва змістова лінія чинних програм спрямована на формування й удосконалення умінь і навичок учнів 5-6 класів шкіл/ класів з навчанням мовами національних меншин в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіативних, читацьких, текстотвірних) на основі базових мовленнєвих понять (текст, стилі мови, типи, жанри мовлення). Водночас мовленнєва змістова лінія спрямована на розвиток готовності розв'язувати проблеми особистісного та суспільного характеру.

1.1. ТЕМА І ГОЛОВНА ДУМКА ТЕКСТУ. ПОДІЛ ТЕКСТУ НА АБЗАЦИ. ПЛАН ГОТОВОГО ТЕКСТУ (ПРОСТИЙ). РОЗМОВНИЙ, НАУКОВИЙ І ХУДОЖНІЙ СТИЛІ МОВИ.

Учні 5-6 класів шкіл / класів з навчанням мовами національних меншин повинні усвідомлювати необхідність у спілкуванні, знанні та вмінні дотримуватися правил спілкування, вміти визначати головну думку тексту та створювати власне висловлювання.

1. Прослухайте текст.

КРІТ-НЕБОРАКА

Підійшов я до невеликої калюжі серед поля. Раптом з неї зірвались качки і хутко полетіли. Я ступив крок, щоб розгледіти, якої вони породи.

Аж ось біля моїх ніг, просто з-під землі, нагорнувши мокру купку, вилазить невеличке звірєня. Все мокре, чудернацьке, ще й насилу пересуває лапами. Та й лапи в нього дивні, особливо передні. Воно ними, неначе веслами, по землі гребе.

Ти диви, кріт виліз на світло!

Чому ж це він опинився на поверхні, коли завжди живе під землею і значно краще там себе почуває? А, ясно, в чому справа. Його, небораку, несподівано залило водою під землею. От він з переляку прожогом і вистрибнув сюди. Бач, кріт поповз на горб далі від калюжі. Знесилений він, мокрий, змерз на повітрі.

Взяв я крота в руки, роздивився, обігрів трохи, виніс на горб і пустив. Він так моторно зарився в землю, ніби туди пірнув. Тільки купка землі лишилась. От техніка, га? (О.Копиленко) (126 слів.)

Завдання

- Усно опишіть крота – його зовнішній вигляд, лапки.
- Дайте відповідь на запитання: Звідки зірвались качки? Звідки вилазить звірєня? Де завжди живе кріт? Чому він виліз на поверхню? Що автор-оповідач зробив з кротом? Куди подівся кріт?
- Складіть план або скористайтесь орієнтовним:
 1. Качки зриваються.
 2. Гість з-під землі.
 3. Допомога кротові.

- Напишіть докладний переказ. Вигляд і стан крота передайте якнайближче до тексту.

2. Прослухайте текст. Визначіть, який це вид тексту. Яка його мета?

Кроти живуть під землею і їх будова повністю пристосована до цього. Сильні передні лапи мають товсті кігті, які допомагають кротові рити землю. Кроти майже сліпі, проте в них добре розвинені органи дотику та слуху. Тіло видовжене, голова майже зливається з тілом, має конусоподібну форму. Усе це зменшує опір під час пересування під землею. Хутро коротке, міцне, бархатисте. (З інтернету).

3. Прослухайте текст. Визначіть, який це тип тексту.

Верба – давня рослина. Цікаво, що верба – це не тільки дерево, а й кущ. Налічують 550 видів верби. Одні з них використовують у ландшафтному дизайні, усім відома плачуча верба, другі – у промисловості, а треті – у медицині.

Створіть текст-есе про вербу, використовуючи наукові факти про це дерево.

4. Прочитайте текст.

Яка це яскрава комашка – сонечко! Крильця в неї червоні з чорними пятами, а підкрильця – прозорі, чорного кольору. Сонечка є не тільки червого кольору, а й жовтогарячого. На спині в комашки бувають чорні краплини, коми, тире. Є й такі, що вкриті химерним орнаментом. Шість чорненьких лапок сонечка дуже швидкі. У цієї красивої комашки великий апетит! Вона поїдає багато шкідливих попелиць.

(з «Довідника школяра»)

- Який це тип тексту? Яка його тема?
- Доберіть заголовок до тексту. Випишіть із тексту речення, у яких описано комашку.

5. Прослухайте текст.

Традиція святкувати Новий рік виникла в дуже давні часи. Зазвичай початок року поєднували з якоюсь важливою подією. Для наших предків новий рік розпочинався із загальним пробудженням природи після зимового сну. Вважали, що все оживає, а значить, і розпочинається новий виток у житті. Тому в щедрівках згадують ластівку, квітучий сад.

З прийняттям християнства Новий рік почали святкувати 1 січня.

- Що нового ви дізналися?
- Перекажіть текст близько до тексту.

6. Прослухайте текст. Визначіть, який це тип тексту.

ТРИЗУБ: ЗАКОДОВАНЕ ПОВІДОМЛЕННЯ ВІД НАШИХ ПРЕДКІВ

Що ми знаємо про герб України? Насамперед, те що це золотий тризуб на синьому фоні. Уперше про тризуб як про офіційний державний герб України заговорили в 1918 році. Його прийняття пояснювали тим, що це – знак князівської влади. Археологічні знахідки свідчать, що його використовували трипільці в 4-3 ст. до н.е. У прадавні часи він був знаком родових та племінних старійшин.

Однак Україна не єдина країна, яка використовує тризуб як державний символ. Наприклад, на синьо-жовтому прапорі Барбадосу теж зображений тризуб. Триєдність зустрічається і в символіці інших країн: Перу, Литві, Індії. З тризубом зображалися багато міфічних героїв: грецького Посейдона, римського Нептуна, слов'янського Перуна.

(за Ж.Гунчевською)

- Що нового ви дізналися про герб України - тризуб?

7. Прослухайте текст. Визначіть, який це тип тексту.

ДІМ, ДЕ ЖИВУТЬ КНИЖКИ

Напевно ви любите книжки. Але купити всі цікаві неможливо. Проте, є місця, де книжки можна брати просто так. А прочитавши, повертати назад і брати нові. Ці місця – бібліотеки.

Бібліотеки виникли давно, 8 тисяч років тому, в Месопотамії. Тоді ще й книжок, таких як нині, не було. Були глиняні дощечки, на яких писали паличками. Та в ті часи, як і тепер жили люди, які хотіли багато знати, – от і полюбили читати.

Нині яких тільки бібліотек немає у світі! Всього у світі майже 570 тисяч бібліотек.

- Що нового ви дізналися з тексту.
- Перекажіть текст близько до тексту.

8. Прослухайте текст.

МІСТА УКРАЇНИ

В Україні Київ – найбільше місто. Це столиця нашої країни. Його названо на честь засновника міста князя Кия.

А велике старовинне місто Львів заснував князь Данило Галицький та назвав його на честь свого сина Лева.

Місто Харків розташоване на річці Харків, тому й має таку назву.

Полтава – місто, що побудоване на річці Лтава.

Ужгород – місто, що на річці Уж.

Запоріжжя – місто за порогами Дніпра.

(з журналу «Барвінок»)

- Який це тип тексту?
- Що нового ви дізналися з тексту? Про які міста йдеться в тексті?

9. Прочитайте план тексту.

План

1. Білі шапки на деревах.
2. Приліт шишкаріків.
3. Смачний сніданок.
 - Складіть і запишіть текст, користуючись запропонованим планом.
 - До складеного тексту доберіть заголовок.

10. Прочитайте текст. Про що в ньому розповідається?

Погляньте, який кольористий стоїть ліс! Влітку він був зелений, а зараз осінь, і листя пожовкле. Ніби хтось пофарбував ліс у таку світло-жовту фарбу.

А підійдіть ближче: одне дерево жовтуватє, інше темніше, а цей кущ прикрасив себе, бач, яким червоним листям!

(О.Копиленко)

- Який це тип тексту (розповідний, описовий чи міркування)? Яка його тема?
- Доберіть заголовок до тексту.
- Напишіть своє продовження тексту.
-

1.2 КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ

Обов'язковим компонентом мовленнєвої лінії є культура мовлення, яка передбачає точне слововживання, чітку побудову речень, логічний зв'язок між ними у тексті, правильну вимову й грамотне написання висловлюваного. Роботу над розвитком мовлення учнів 5-6 класів шкіл з навчанням мовами національних меншин учитель проводить не тільки на спеціально відведених для цього уроках, а й включає їх у структуру кожного уроку.

Культура мовлення передбачає, по-перше, безумовне додержання (усно і на письмі) норм літературної мови, по-друге, мовленнєву майстерність того, хто говорить або пише.

Поставте наголос у словах. Перевірте зі словником наголосів.

Прочитайте їх уголос.

вимова, розкрийте дужки, виразне читання, довести, відповісти, запитання, завдання, заголовок (твору), заняття (гуртка), черговий, книжки, помилки, предмет, вимога, лапки, кілометр, сантиметр, новий, урочистий, український, простий, приятель, дочка та ін.

- **Поставити правильний наголос у поданих словах.**

Вимо́ва, чергови́й, книжки́, по́ми́лка (одн.), помилки́ (множ.), чита́ння, до́шка, запита́ння, завда́ння, зага́дка, ві́рші, нови́й, украї́нський, прости́й, ім'я́, дочка́, нести́, несе́мо, пишу́, везла́, мести́, замі́тка, за́голо́вок, коло́нка, адре́са, моноло́г, діало́г, ви́падок, дзві́нки́й, м'яки́й.

- ***Поставити правильний наголос у поданих словах.***

Заня'ття (гуртка), предме'т, вимо'га, довести', лапки', кори'сний, різно'вид, п'ятдесяти', шістдесяти', вісімдесятьма', одина'дцять, сімдесяти', чотирна'дцять, шістна'дцять, нена'видіти, була', було', були', несла', несло', несли', вела', вело', вели', привезла', привезло', привезли', довести', донести', відповісти', принести'.

- ***Поставити правильний наголос у поданих словах.***

Кіломе'тр, ви'конаний, катало'г, руко'пис, живо'пис, феноме'н, нена'висний, порядко'вий (номер), стара'нний, завбі'льшки, за'очі, напо'весні, на'спіх, на'сухо, неаби'який, аби'як, добри'день, по'друга, при'ятельница, нови'й.

- ***Відредагуйте речення, усунувши невиправдані повтори та вживання зайвих слів.***

Квіти вражали барвистістю веселкових барв. Я і товаришую зі своїми друзями. У складі складного речення учні неправильно розставили розділові знаки. Нам усім потрібно краще працювати, щоб покращити наше життя. У читальному залі нашої бібліотеки читач завжди може прочитати цікавий матеріал.

- ***Відредагуйте речення, усунувши невиправдані повтори та вживання зайвих слів.***

Промовець промовляв слова урочисто і зрозуміло. Письменник відтворив у своїх творах творчий геній людини, красу рідного краю. У поемі «Гайдамаки» Т. Шевченко зобразив повстання під назвою Коліївщина, у якому прийняли участь найбідніші верстви сільської бідноти. Він дуже гарно намалював сатиричну карикатуру. У школі на посаду вчителя української мови та літератури була вільна вакансія.

- ***Відредагуйте речення, усунувши невиправдані повтори та вживання зайвих слів.***

У своїй автобіографії Т. Г. Шевченко описує своє життя. На вулиці яскраво зазеленіла зелень. Герой твору є новим героєм в усій літературі. Аж тут прилетів до горобців чужий горобець – невідомий. Горобець був якийсь не схожий на інших горобців.

- ***Відредагуйте речення, усунувши невиправдані повтори та вживання зайвих слів.***

Кожний літературний персонаж має свої індивідуальні риси. Ми пам'ятаємо і не забуваємо ваші поради. Картина увійшла до ста великих картин світу. Це місто є одним із найзеленіших міст світу. Письменник змалював у романі найбіднішу бідноту.

- ***Знайдіть і виправте помилки в наведених реченнях.***

Сьогодні він повністю загубив силу. Сидячи в автобусі, заболіла голова. У цьому творі автор висміює скупість до збагачення.

Удалині виднілося голубеньке озеро. Учень вірно відповів на запитання вчителя. Сьогодні мова йдеться про відмінників нашого класу.

- ***Знайдіть і виправте помилки в реченнях.***

На уроці працюють учні. Художник зображує рух двох коней, які біжать дорогою. Ця пора дуже мальовнича. І ти мрієш, що йдеш по небу, а навколо все біле. Восени оживають поля. Діти весь час бовваніли і весело сміялися. Музичність пісні лине по усіх усядах і зачаровує людей. Велике знання надавала вона великій кількості і сили.

- ***Установіть, яка з двох форм є правильною.***

Відношення до нього, ставлення до нього; цікавий захід, вільна вакансія, вакансія; повістка дня, порядок денний, відчуття обов'язку, почуття обов'язку (чуття), грудна дитина, немовля.

- ***Установіть, яка з двох форм є правильною.***

Відміна закону, скасування закону; люба школа, будь-яка школа, бувший учень, колишній учень; відкрити очі, перевернути сторінку, перегорнути сторінку; тратити час даремно, гаяти (гайнувати, марнувати) час.

- ***Установіть, яка з двох форм є правильною.***

Відноситися до когось, ставитися до когось; заставляти вчитися, змушувати (примушувати) вчитися; втратити свідомість, знепритомніти; з цього витікає, з цього випливає; являється учнем, в учнем; мова йдеться, мова йде.

- ***Установіть, яка з двох форм є правильною.***

Загубити силу, втратити силу (знесилитися); прийшло в голову, спало на думку; прийняти належні міри, вжити належних заходів; день відчинених дверей, день відкритих дверей; правильно відповідає учень, вірно відповідає учень; рахуйтеся з думкою людей, враховуйте думку людей (зважайте на думку людей).

- ***Установіть, яка з двох форм є правильною.***

Запланувати провести слідуючі міроприємства, запланувати провести такі заходи; поступило в продаж, надійшло в продаж; підписка на газети, передплата на газети; співставити факти, зіставити факти; у заключення сказав, на закінчення (у підсумку, наприкінці) сказав; поговорити по душах, поговорити щиро (відверто).

- **Установіть, яка з двох форм є правильною.**

Можемо навести слідуєчі приклади, можемо навести такі приклади; думки співпадають, думки збігаються; сама найкраща дівчина; посміхаюча жінка, жінка, яка посміхається; толковий учень, тямущий (розумний) учень; мені повезло, мені пощастило (поталанило).

Важливими в роботі над підвищенням культури учнівського мовлення є вправи на розрізнення загальноновживаних і діалектних слів.

- **У поданому уривку підкреслити парами загальноновживані і діалектні слова, дописати до них три-чотири пари подібних слів, що їх ви чуєте у вашому місті (селі).**

ЧУДЕСНІ БАРВИ

А є ще риси мови, що звуться діалекти: це говори місцеві на дещо інший лад.

На Київщині (в Літках) взуття зовуть обувка, аогірок звичайний в Чернігові - гурук, а кошик на Поліссі (в Іванкові) — кошувка і назви, і вимова різняться що не крок. Раз якось на базарі професор із столиці заговорив із дідом, що ягоди привіз:

- То, значить, на Поліссі вродили полуниці?

Я бачу, ви з-над Снові, із хутора Рогіз. Дід витріщає очі — і як це може бути?

- То ви з Рогозу родом? Мо, інженер? Поет?

- Та ні, я просто знаю, як де говорять люди:

- Прислухуюсь до мови — і в цьому весь секрет.

Д. Білоус

- **Поясніть лексичне значення слів:**

досвідчений, освічений; людяний, людний; звичайний, звичний.

- **Поясніть лексичне значення омонімів; з кожним із них складіть речення:**

такт і такт; стан і стан; вид і вид.

- **Доберіть до поданих слів антоніми:**

майбутній, мовчазний, похмурий.

- **У поданих реченнях знайдіть лексичні помилки й усуньте їх.**

На темній вулиці тьмяно блимали фонарі. Громадянське доручення потрібно виконати вчасно. Це мені потрібно як минулорічний сніг. На зборах директор об'явив подяку. По дорозі ми зустріли бувшого однокласника.

2. МОВНА ЗМІСТОВА ЛІНІЯ

2.1. ЧАСТИНИ МОВИ.

Морфологія. Частини мови

1. Прочитай текст. Поясни, як розумієш висловлювання. До якої частини мови належать виділені слова? Склади з ними речення та запиши.

Найбільше і найдорожче добро в кожного народу – його **мова**, ота жива **схованка** людського духу, його багата **скарбниця**, в яку **народ** складав і своє давнє життя, і свої **сподіванки**, **розум**, досвід, почування.

Панас Мирний

2. Уважно прочитай текст. Впиши виділене слово у сполученні з тим, від якого воно залежить. Вкажи, на які питання відповідає слово земля, виділи у ньому закінчення .

Щедро родить **земля**, оброблене умілими руками. Навкруги розкинулись простори рідної **землі**. І найкращій **землі** потрібні дбайливі руки . Удобрись **землю** вчасно, то й урожай буде рясний. Хвалились не **землею**, а тим, що виростив на ній. Ми красно дякуємо за хліб, який виростили на щедрій українській **землі**.

Зразок: простори (чого?) **землі**

Користуйтеся тлумачним словником.

3. Прочитай текст. Постав іменники у потрібний відмінок. Над записаними іменниками вкажи відмінок. Переклади текст рідною мовою.

Пізнай свої можливості і жити вчись (щирість).

По.....(щирість), без (хитрість), без (заздрість).

Хай буде більше..... (радість) від (юність) до(старість).

Хвала відвазі й.....(смелість) війна -(зарозумілість).

4. Доповни іменники прикметниками . Склади короткі речення.

Батківщина.....; рушник..... ; завдання.....; земля.....; річка.....; мова.....; сопілка.....; мати.....; батько.....; пісня.....

5. Прочитай. Добери до тексту заголовок. Впиши сполучення прикметників з іменниками, визнач число і рід. Виділені слова, вирази пошукай у тлумачному словнику.

Кобзарі - ті мандрівні **музики-співці**. Вони були зовсім маленькою, але особливою часткою нашого народу.

Кобзарі не мали ласки від долі майже всі були **невидючі**, і їх водили **хлопчики - поводири**.

Тихою ходою шов кобзар, наслухав, як живуть прості люди, й оспівував їхні жалі й радощі у своїх думах-піснях.

Зразок: мандрівні музики-співці - мн.

маленькою часточкою - одн.,ж.р.

6. Прослухай уважно вірш. Які іменники почув у ньому? Спробуй перекласти вірш рідною мовою.

Уже скотилось із неба сонце,
заглянув місяць в моє віконце.
Вже засвітилися у небі зорі,
усе заснуло,заснуло й горе.

Леся Українка

7. Прослухай текст, потім самостійно прочитай. Випиши з речень іменники з прикметниками, які їх стосуються. У дужках познач рід (ч.р., ж., с.р.). Запиши у свій словник слова: опівдні, красується, тремтить, осика, гілля. Спробуй скласти з ними речення.

У ЛІСІ ВЛІТКУ

Гарно в лісі опівдні. Червонясті сосни розповісили свої гілчасті вершини. Зелені ялинки вигинають колючі гілки. Красується білокора берізка своїми духмяними листочками. Тремтить на вітрі сіра осика. Коренастий дуб розкинув гілля з вирізними листями.

(За К. Ушинським)

8. Прочитай текст. До дієслів усно постав питання що робити? що зробити?

ВУЛИЦЯ І ПІШОХІД

Переходити вулицю можна тільки при зеленому світлі. Спочатку необхідно подивитися вліво. Немає машини – можеш переходити. На середині вулиці повинен подивитися вправо. Зауваж, що не можна гратися на проїжджій частини вулиці. Небезпечно також стояти на краю тротуару.

Завдання: розминка / можна грати у парах чи командами/

9. До поданих дієслів добери спільнокореневі іменники, які відповідають на запитання хто? що?

Співає –

Читати –.....

Читає –

Малювати –.....

Плаває –.....

Будувати –

10. Працюємо у парах. До поданих дієслів добери по три іменника, які можуть бути з ним пов'язані за змістом. Склади речення та запиши.

Росте —.....	пасеться —.....
цвіте —	плаває —.....
летять —.....	світить —.....

11. Випиши з тексту слова за групами : іменники, прикметники , дієслова, службові слова (можете працювати у парах, чи поділитися на три команди, кожна команда вибирає різний текст.

Незнайомі слова та вирази, як : на півночі північ), ставки (ставок), кригою (крига), метушаться, глиняне гніздечко, грудочку (грудочка), через пролазку (пролазка), тепленьке кубельце мостять, майдани,ковдра **знайдіть у тлумачному словнику.**

А. Літо минуло, та за ним й осінь. Настала зима. Випав сніг, пухкий та білий. Почалася холодна зима. А зима на півночі довга. Довша від весни, літа і осені. Холодні краї!

Б. Січень – найхолодніший місяць, середина зими. Ставки і ріки покрились товстою кригою. Снігом замело поля та ліси. Ночі стають довгими. А дні у січні найкоротші. Не встигнеш на вулицю вийти побігати, погратися, як до хати кличуть.

В. Ластівки з вірою повернулися: літають, метушаться, в сараї під дахом глиняне гніздечко ліплять. Грудочку до грудочки приклеюють. Зліплять гніздечко, а пролазку залишать. Через пролазку травинок у гніздо наносять і тепленьке кубельце вимостять.

Г. З неба падають сніжинки на дерева, на будинки,
на майдани, на садки, на ялинки та дубки.

Стало біле навколо, ясне й чисте, як навколи!

Мов пухнаста ковдра, ліг скрізь на землю білий сніг.

(Наталія Забіла).

12 Прослухай текст, потім прочитай самостійно. Випиши з тексту окремо: іменники, прикметники та дієслова. Розкажи своїми словами, що запам'яталось з прочитаного? Випиши незнайомі слова, вирази.

ШЕВЧЕНКО В КИЄВІ

У Києві Тарас Шевченко жив наїздами не більше двох років. Однак стародавнє місто, омите дніпровими хвилями, багато важить у всіх творчих доробках Кобзаря, а саме: поетичному, прозовому, образотворчому, а також і в особистій долі. На ньому не могла не позначитися сама атмосфера суспільного та культурного життя Києва, його славне минуле. Молодого поета, який приїхав до міста в 1843 році, вабило все: краса древніх храмів, скарби бібліотек, інтенсивність і внутрішня напруга політичного та суспільного життя. Тут, до речі, лунали тоді відголоски декабристського руху. Тарас Шевченко раз у раз звертався думкою до сміливців, трагічна доля яких мала великий вплив на формування його світогляду. У Києві Тарас Григорович застав

чималий гурт освічених молодих людей. Саме тут зріли ідеї, які згодом стали політичною платформою Кирило-Мефодіївського товариства. Тарас Шевченко щиро любив Київ. Але найріднішим, мабуть, був для нього будинок на Пріорці. Про нього в спогадах він пише так: «Ішов та йшов – бачу: хатинка стоїть, не то панська, не то мужича». Час не владний над пам'яттю народу: Кобзар довіку залишиться в Києві.

(За В.Жмиром)

13. Прочитай словосполучення.

Доріжка для бігу; ділянка для дослідів; молоко з-під корови; вода з моря; ягоди з лісу; вулиці міста; міста України.

Заміни ці словосполучення прикметників з іменниками.

Зразок: Дощі у травні -- травневі дощі.

14. Утвори прикметники від таких власних назв. Можете позмагатися, хто знає більше власних назв.

Київ, Полтава, Стрій, Ужгород, Берегово, Будапешт, Чернівці, Прага, Париж, Дніпро.

15. Запиши іменники, що в душках, у формі, якої потребує числівник.

Два (син) ----- ; десять (гривня)-----; на сьомому (небо);
п'ятеро (курча)-- ; на семи (вітер)-----; на третьому (місце)---

Зразок: на сьомому (небо) – на сьомому небі.

16. Склади і запиши речення з поданими словосполученнями, поставши їх у давальному відмінку.

Дорога сестричка; далека дорога; рідна домівка.

17. Прочитай текст. Заміни, де потрібно іменники з особовими займенниками. Виділені слова переклади рідною мовою, та запиши у свій словничок.

Прилетіли з **вірою** лелеки. Були лелеки **стомлені** в путі. Відразу у лелек з'явилося багато справ. Треба лелекам насамперед поремонтувати **торішнє гніздо**. Незабаром у гнізді **заклекочуть** малі лелечата. Лелеки-батьки будуть лелечат уважно доглядати. А восені **лелечата** разом з батьками вперше відлетять у **вирій**.

18. Прочитай текст. Подумай, які дієслова потрібно вставити в речення, допиши. Перекажи зміст прочитаного рідною мовою.

Бережи природу

Незабаром почнуться літні канікули. Ти часто будатимеш у лісі. Не у лісі, щоб не.....пташок. Непташиних гнізд. Не у лісі вогніща. Не...лісових квітів. Негілок на деревах і кущах. Бережи природу!

19. Текстовий диктант із завданнями. Уважно слухай, та записуй текст під диктовку. Перевір написане. Випиши з тексту окремо: іменники, прислівники та дієслова, до кожного слова напиши питання, на які вони відповідають.

Поясни, як ти розумієш вирази: сонце посилає деревам своє світло та тепло; звучить пташиний хор.

Текстовий диктант

Навесні школярі пішли усім класом до лісу. Гарно у весняному лісі. Згори сонце посилає деревам своє світло та тепло. Внизу, між деревами, зазеленіла трава і з'явилися перші весняні квіти. Весело звучить пташиний хор. З гарними враженнями повернулися діти додому.

20. Випиши з вірша назви істот та назви неістот. Знайди прикметники та склади з ними речення. Дай заголовок тексту. Переклади текст рідною мовою.

Українська мова – це мова українського народу. Вона постійно розвивається, поповнюється, збагачується новими словами, але залишається зрозумілою. Саме тому ми прекрасно розуміємо мову попередніх поколінь, наприклад, твори Т.Г.Шевченка, хоч жив і творив він у минулому столітті. Українська мова – це великий скарб нашого народу. Вона ніжна, мелодійна, прекрасна, мов чарівна пісня, що вміщує в собі і палку любов до Батьківщини, і до рідної домівки, і до мами.

21. Вибери слова зі слів у дужках і встав замість крапок найвлучніші прикметники. Визнач відмінок, в якому вони вжиті.

До кімнати старої вчительки завітала ... (несподівана, випадкова, раптова) радість. Різні ...(турботливі, тривожні, неспокійні) думки непокоїли серце матері. У розчинене вікно разом з теплим вітерцем хлопнули пахощі акацій, звідкілясь долинули ... (лункі, дзвінкі, звучні) дитячі голоси, пісня зяблика і... (оглушливий, гучний, голосний) гамір горобців.

22. Від поданих слів утвори іменники. Запиши, в дужках визнач рід, число. Спробуйте скласти з ними речення, так щоб в них було, крім іменника, прикметник, прислівник, займенник, числівник, дієслово. Кожний сам обирає, кількість використаних частин мови. Можете працювати в парах, чи в командах, в кінці кожна пара чи команда зачитає, що написали.

Ніжний, осінній, сильний, успішний, сонячний, пам'ятний

Зразок: 1. На вулиці дув сильний вітер. 2. Перше вересня для учнів і батьків завжди пам'ятний, осінній день. 3. Українці успішний, сильний народ, нас не подолати.

Додаткове завдання. Спробуйте пояснити, чому українці: успішний, сильний народ і чому не подолати?

1. З поданими прийменниками утвори сполучення прикметників з іменниками. Склади з ними короткі речення.

Біля, через, з, по, від, за.

2. Подані сполучення прикметників з іменниками запиши спочатку : в давальному відмінку, а потім місцевому. Зроби переклад рідною мовою.

Висока полонина, глибока річка, вечірня пора.

3. Прочитай речення. Визнач відмінок виділеного іменника. Переклади рідною мовою: лісова їдальня

Швидко звикають тварини до лісової їдальні.

(підказка : 1.Родовий. 2.Давальний. 3.Місцевий.)

4. Познач значком “+” речення, у якому допущено помилку у формі виділених іменників.

Пароплави пливуть *по морям*, а машини їдуть по дорогам.

Пароплави *пливуть морями*, а машини їдуть *дорогами*.

Пароплави пливуть *по морях*, а машини їдуть *по дорогах*.

5. Визнач, в якому часі дієслова змінюються за родами?

1. У теперішньому. 2. У минулому. 3. У майбутньому.

6. Не з дієсловом завжди пишеться :

а) разом; б) окремо; в) через дефіс.

7. Продовжи висловлювання :

Неозначена форма дієслова не вказує ні на час .

8. Визнач, в якому стовпчику числівники записані в правильній формі (обведи номер стовпчика)

1.	п'ятьдесяти	2.	п'ятдесяти	3.	п'ятидесяти
	шістьдесяти		шістдесяти		шестидесяти
	сімдесяти		сімдесяти		сімдисяти

2. Розподіли подані прислівники в три стовпчики відповідно до питань.

Коли?

Де?

Як?

Затишно, вранці, угорі, внизу, привітно, взимку, мелодійно, опівдні, правильно, згори, високо, уночі, навкруги, сьогодні

3. Серед поданих слів вибери і познач (+) прислівник. Склади з ним коротке речення

1.Весело. 2. Веселився. 3.Веселий.

4. Прочитай і визнач, в якому рядку є лише особові займенники, а інших частин мов немає.

- а) Я, ти, воно, ми, вони.
- б) Вона, ми, діти, нас, тебе, мене.
- в) Ти, вони, над, я, мене, при, тобі.
- г) Він, нами, тобою, мені, тобі, її.

5. Визнач і допиши, які займенники пропущені в цих реченнях.

..... малюємо. читаєте. відпочивають.
.....слухаю музику. дочитала цікаву книжку.

6. Допиши речення.

Прикметники найчастіше пов'язуються в реченні з..... .
Прислівники найчастіше пов'язуються в реченні з

7. Прочитай. Перепиши слова, подумай і допиши пропущені букви.

Ід.мо., ход.ш, нес.те, скаж.ш, зал.шиш, захист.

24. Прочитай вірш. Назви ті частини мови, про які ще не згадано. Спробуй перекласти рідною мовою частини мови, які виділені у вірші.

Чи ти задумувавсь, звідкіль оті
У нашій мови злитки золоті?
Як намистини, диво калинове – **частини мови.**
Який співець, поет, який письменник
Уперше слово вигдав – іменник?
Іменник. Він узяв собі на плечі
Велику справу – називати речі, –
ім'я, найменування і наймення:
Робота, Біль, І радість і натхнення.
Ну, а візьмемо назву – **дієслово,**
Само підказує, що діє слово!
Ще прикладу на нього не навів,
А вже десятка дієслів!
Прикметник дасть іменнику, предмету,
якусь його ознаку чи пркмету.
Числівник може визначить тобі
Число речей, порядок при лічбі.
Поспитай звичайного **займенника**

За кого він у мові? – За іменника!
(Хоч може цей наш скромний посередник
Замінювать числівник і прикметник).
Прислівник, він не змінюється в мові,
Ознаки називає він при слові.
Сполучник каже : “Скромну роль я маю,
але слово я в мові сполучаю.....”

25. Загадка - додаванка. Визначте, до якої частини мови належить слово, яке ми додали :

Красивий, щедрий, рідний край
І мова наша солов'їна!
Люби, шануй, оберігай
Усе що зветься (*Україна*)

26. Згрупуй подані слова за частинами мови. Склади з ними речення.

Україна, радість, розумний, шануй, калина, цікавий, хоробрий, дитина, працьовитий, захисник, розумний, мудрий, сімдесят сім, великий, чарівний, справедливий, озеро, український, польська, угорський, словацький, Закарпатський, народ, пісня, поет, школяр, старається, рідний, школа, сім'я.

27. Завдання-спостереження. Випиші з тексту усі прикметники разом з іменниками, які вони означають. Можете поділитися на команди. Коли написали прикметники з іменниками, складіть з ними речення.

Прикметник – це частина мови,
без неї нам не обійтись.
Ти вслухайсь в слово пречудове,
йому, як другові, всміхнись.
Земля – ласкава, люба, рідна,
а сонце – щире, золоте,
а небо – лагідне, погідне,
життя – прекрасне, дороге.
А очі в мами – добрі, ніжні,
а голос – чистий і дзвінкий,
а руки – теплі і надійні,
а погляд – сонячний, ясний.
Квітки у полі – білі, сині,
червоні, жовті, голубі,
хмарки у небі – бистрокрилі,
весняні, літні, зимові.
Усі знаки називає
прикметник як частина мови,
і жодної не обминають
слова ці, справді пречудові.
Л.Лужецька

28. Прочитайте уважно текст. Випишіть з тексту частини мов, яких ви вже вчили (можете зробити табличку). Знайдіть у тлумачному словнику виділені у тексті слова, запишіть їх в свої робочі словнички.

КАЛИНА

Ми живемо в Україні і любимо її гарну та співучу мову, її прекрасних людей, її пишну природу. Наша земля красива і щедра. Росте все: **жито, пшениця, городина**. Цвітуть квіти, зріють плоди. Але особливою любов'ю користується у нас **калина**.

Росте калина у **гаях і дібровах**, на **схилах**, на лісових **галявинах**. Садять калину біля хат, щоб весною білим цвітом **милувала**, а зимою від застуди лікувала.

Ягоди калини люблять люди, птахи. На смак вони кислі і трохи гіркуваті, але дуже корисні.

Перед далекою дорогою мати напувала сина калиновим чаєм, а з собою давала хліб з калиною.

Коли в домі свято, на стіл поряд з хлібом кладуть калину.

29. Прослухай текст, та після другого прослуховування запиши у зошит: іменники, предмети, числівники, дієслова (заздалегідь можете собі зробити табличку та так записувати частини мови). В кінці, хто сміливий, може розказати зміст тексту, використовуючи записані слова.

ЦІЛИТЕЛІ ЛЮДСЬКІ

Лікарські рослини. Їх обвіяли свіжі вітри, зігріло сонце, напоїла пречиста роса, купало в небесних потоках зоряне світило. Тому і додають вони здоров'я людині.

У давні часи на збір трав часто збирався цілий гурт. На світанні люди розходилися по луках, зрізали цілюще зілля.

Для дівчат золотим правилом було заготовляти на зиму пахучі квіти, якими разом з кольоровими стрічками прикрашали волосся.

Пучки запашних квітів мама затикала коло сволюка, клала на покуті біля ікон.

Немовля обов'язково купали у настояних травах. При цьому купіль ставала приємною, а маля схоже на квіточку.

Так українці шанували природу, переймалися їх красою, ласковістю, щедрістю.

30. Прослухай текст, потім прочитай самотійно. Випиши з тексту: незнайомі слова, та пошукай їх у тлумачному словнику. Окремо випиши: прикметники з іменниками, до якого вони відносяться. Спробуй переказати зміст тексту своїми словами. Перекажи зміст тексту рідною мовою.

ВІЙСЬКОВА ХИТРІСТЬ

Того літа уродило густе жито, та зібрати його людям не пощастило. Гонець приніс тривожну звістку, що на підступах спопеляють села, вбивають мирних людей, виловлюють і відправляють у неволю хлопців та дівчат татарські ординці. Довелося поспішно гуртуватися біля замку.

На другий день татари оточили фортецю. Зійшов один тиждень, повернуто на другий. Гинули захисники, танули харчові припаси, бракувало води.

І тоді жителі відчинили дубову браму. У підвір'я замку сипонула татарва. Раптом на тісне скопище чужинців полетіли дерев'яні колоди, в яких гніздилися бджоли. Розгнівані комахи кинулися на завойовників. Перелякані ординці тікали геть.

За В. Скуратівським

31. Прочитай текст. Впиши окремо: прикметники з іменниками, визнач: їх рід, число, відмінок. Виділені слова знайди у тлумачному словнику та запиши у свій робочий словничок.

МОГИЛИ СЕРЕД СТЕПУ

Романтичним було життя у **чумаків**, але й вельми нелегким. Далека путь. І розбійники нападали на них, і хвороби **перетинали** нитку життя.

Ховали чумака при дорозі. Одягали у чисту сорочку, клали у свіжовириту яму, кидали по жмені землі, насипали могилу. Ставили на ній не низьку, а високу **тичку** з прив'язаною **хусткою**. Чим довшою була **валка**, тим вище виростала могила. Ховали і поминали із сумною чумацькою піснею.

Нині саодинокі **кургани** у степу інколи називають чумацькими могилами. Багато їх було. Та за сто з лишком років після **занепаду** чумаччини їх здебільшого зрівняли з землею.

(«Народний календар»)

32. Це завдання для двох окремих груп. Прочитайте уважно тексти. Впишіть займенники, визначте їх розряд за значенням. Виділені слова знайдіть у тлумачному словнику, та складіть з ними речення, відповідно до тексту. Спробуйте переказати зміст текстів своїми словами.

НАЙВИЩІЙ ЗАКОН СПРАВЕДЛИВОСТІ

У кожної людини є **доля**. Є вона й у землі, народу, нації, **держави**. Суть його у тому, що кожний одержує по заслугі. Чинимо добро чи зло і **потрапляємо** під певні закони, які діють **бумерангом**. Будь-які тяжкі **провини предків** можуть вплинути на **долю нащадків**. **Добродіяння ж роблять славу родоуду**. Тому у кожного має бути розвиненою **совість**. Треба утримувати себе від поганих учинків, лихих намірів. Зло довго не забувається і породжує зло. Добро **умножує** добро, торує шлях справедливості.

(За Катериною Мотрич)

ЛЕГЕНДА ПРО ЛЕЛЕКУ

Бог поселив людину на землі і **доручив** їй віднести на край світу **лантуха**. У нього біла зібрана всяка **нечесць**. Бог попередив чоловіка, щоб він не розв'язував мішка. Ніс його чоловік **казна-скільки** днів, втомився та сів на **перепочинок**.

Захотілося йому взнати, що там у тому мішку. Розв'язав **зашморг**, а звідти виповзли вужі, жаби, гадюки, ящірки.

Розгнівався бог і перевтілив людину у птаха який сам усе життя повинен виловлювати випущену на волю нечесть.

Ось так людина в **прообразі** лелеки і досі ходить полями, болотами. Визбирує плазунів. І ніхто не допомагає йому.

(За В. Скуратівським)

33. Прослухайте текст, потім прочитавши його – випиші дієслова в три стовпчики: а) теперішній; б) минулий; в) майбутній часи.

ОСВІТА В УКРАЇНІ

Період козаччини в Україні відзначався активним розвитком шкільної освіти. На Запоріжжі навіть була посада отамана січової школи. Вчилися у ній на кошти кошового товариства.

Не тільки на Січі, а у кожному селі намагалися відкрити школу. Поширені були також братські школи. У великих містах існували середні навчальні заклади. Називали їх колегіумами. Далеко за межами України славилася Києво-Могилянська академія. Це була перша вища школа східних славян.

Останній гетьман України Кирило Розумовський мріяв у колишній козацькій столиці Батурині відкрити університет.

Ось так шанувало козацтво освіту й науку, думало й дбало про майбутнє покоління.

(«Народний календар»)

34. Прочитай текст та випиші дієслова в три стовпчики:

а) теперішній; б) минулий; в) майбутній часи. Незнайомі слова та вирази знаходимо за допомогою тлумачного словника. Складіть речення з поданими словами, виразами: берегти,цінувати;святиня, свято; недоїдений хліб.

ХЛІБ У ЗВИЧАЯХ І ПОВІРЯХ

Хліб завжди берегли, цінували, ставились, як до святині. Про нього народ створив багато повір'їв.

Пильнували, щоб хліб не падав на землю. А як упаде слід підняти, обтрусити і покласти птахам.

За гріх вважалося надкусити і недоїсти шматок. Хліб після поминок роздавали людям. Не можна його викидати свиням, бо на тому світі покійному хліба не дістанеться.

Перший хліб нового врожаю давали потроху собаці чи котові, щоб людям не вадило.

(«Народний календар»)

1. Тест-завдання

Знайди у кожній групі слово, написане з помилкою. Запиши його правильно.

а) совість; б) доньчин; в) пісня; г) сядьте.

а) низько; б) боїшся; в) менший; г) пам'ять.

- а) січень; б) більше; в) горобець; г) український.
 а) скринці; б) різьбяр; в) гедзь; г) сільський;
 1. а) парасолька; б) дитиньці; в) інжир; г) менше.
 2. а) постав; б) насипьте; в) Горький; г) мідь.
 3. а) подільський; б) барабанщик; в) тмянний; г) яблунька.

2. Завдання-спостереження

Випиши усі прикметники разом з іменниками, які вони означають.

Прикметник – це частина мови,
 без неї нам не обійтись.
 Ти вслухайсь в слово пречудове,
 йому, як другові, всміхнись.
 Земля – ласкава, люба, рідна,
 а сонце – щире, золоте,
 а небо – лагідне, погідне,
 життя – прекрасне, дороге.
 А очі в мами – добрі, ніжні,
 а голос – чистий і дзвінкий,
 а руки – теплі і надійні,
 а погляд – сонячний, ясний.
 Квітки у полі – білі, сині,
 червоні, жовті, голубі,
 хмарки у небі – бистрокрилі,
 весняні, літні, зимові.
 Усі знаки називає
 прикметник як частина мови,
 і жодної не обминають.

3. Тест-завдання

Згадайте вивчене про частини мови та виправте помилки.

Частина мови	Означає	Відповідає на питання	Приклади
іменник	дію предмета	коли? де? куди? звідки? як?	чисте, біле
прикметник	назву предмета	хто? що? чий? який? котрий?	книга, озеро
дієслово	кількість порядок при лічби	скільки? котрий?	три, п'ятий
числивник	ознаку предмета	що робити? що зробити?	учора, скрізь, весело
займенник	час, місце, причину, спосіб дії	який? яка? яке? які?	Летіти, читати, захіщати
прислівник	вказує на предмет або ознаку		я, ти, він, ми, цей, наш

4.Тест- підсумок про частини мови

Уважно прочитайте текст і випишіть з нього окремо: іменник, прикметники, дієслово. Спробуйте з ними скласти речення, які відповідали би зазначеному у тексті. Випишіть з тексту, що ви ще не вивчали?

Усі слова умовно поділяємо на 10 частин мови. При цьому враховуємо, Що вони називають, які граматичні значення мають, як творяться і яку синтаксичну функцію переважно виконують. Порядок розташування частин мови в граматиці зумовлений нашим сприйняттям дійсності. Коли ми бачимо якийсь предмет, запитуємо: хто це або що це? Назва предмета – це **іменник**. Він має постійний рід, змінюється за відмінками й числами. У реченні найчастіше виступає підметом або додатком.

Далі ми цікавимося: який цей предмет собою? Ознаку називає **прикметник**. Він змінюється за родами, відмінками й числами, тобто прилагоджується до іменника. У реченні прикметник найчастіше буває означенням. Після цього ми визначаємо кількість предметів чи їх порядок при лічбі. Це робимо за допомогою **числівників**. Числівники завжди пов'язується з іменниками (кількість предметів або порядок їх) і в реченні виступають разом з ними. Змінюються вони лише за відмінками.

Займенники замінюють іменники, прикметники й числівники, вказуючи на предмети, їхні ознаки та кількість, але не називаючи їх. Відповідно й свої граматичні значення вони уподібнюють до тих частин мови.

Ці чотири частини мови називають **іменними**, бо вони називають явище і його ознаки. Але для людини найбільш важлива дія, яку виконує помічений нею предмет, - позитивна, негативна чи нейтральна. Дію називає **дієслово**. Тут уже має значення час, особа й число, а також характер дії: справжня вона чи тільки бажана, основна чи побічна, завершена чи невизначена за тривалістю тощо. Саме дієслово несе найбільше інформації про навколишню дійсність. Дія характеризується різними обставинами. У ролі обставин виступають **прислівники**. Вони й відповідають на питання обставин.

Службові частини обслуговують насамперед граматику. **Прийменники**, виступаючи в межах підрядного словосполучення, вказують на певну залежність між явищами. **Сполучники** виражають сурядні або підрядні зв'язки між рівноправними чи залежними явищами. **Частки** надають різних значеннєвих й емоційних відтінків висловлюванням. **Вигук** виступає заміником речення в певній ситуації. У такому порядку й прийнято розглядати всі 10 частин мови.

За І.П.Ющук

Тест 4.

Прочитайте тексти, знайдіть прикметники з іменниками. Складіть до текстів запитання, використовуючи іменники, прикметники, дієслова. Під час роботи над текстами можете поділитись на три групи, а потім одному перекажіть зміст прочитаного. Незнайомі слова занотуйте у своїх словничках.

Додаткове завдання: за допомогою опорних слів, виразів, запитань - учням пропонуємо переказати зміст текстів (українською та урідною мовами.)

ВІЧНЕ СЛОВО

З-поміж безлічі книг особливо виділяються ті, що мають для народу значення заповітне. До таких належить «Кобзар» Тараса Шевченка. Цю книгу народ український поставив на першому місці серед національних духовних скарбів.

У ній клекоче ціле море горя народного, звучить невольницький поклик до помсти і чарівна краса української пісні. Шевченкова поезія, ставши рідною мільйонами людей, перелунюється між народами, твори його читають на десятках мов. Щодалі він ніби росте своєю силою, славою, непогасним світлом, яке колись випромінювало його серце.

До цілого людства приходить нині Шевченко. Кожен народ читатиме його по-своєму. По-своєму читає Шевченка кожне нове покоління, беручи з його невичерпної щедрої спадщини те, що з найближчим, найжагучішим для людей сучасності.

(За О. Гончаром)

ЛЕГЕНДА ПРО ПІСНЮ

Господь Бог вирішив наділити дітей світу талантами. Французи вибрали елегантність і красу, угорці – любов до господарювання, німці – дисципліну і порядок, росіяни – владність. Полякам подарував здатність до торгівлі, італійці одержали хист до музики.

Обдарував усіх і раптом побачив дівчину, одягнуту у вишивану сорочку. У русій косі, переплетеній синьою стрічкою багрянів кетяг червоної калини. Очі, затуманені слізьми і журбою, благально дивилися на Бога.

Узнав Господь, що це Україна, потоптана чужинцями і залита кров'ю.

Замислився Бог. Все роздав народам, Україні нічого не залишив. Та пригадав, що має неоціненний скарб.

Узяла дівчина дарунок, міцно притисла до серця. Поклонилося низенько. З ясным обличчям і вірою понесла у народ. Понесла пісню.

БАГАТО ВМІЛИ НА СІЧІ

Запорізьку Січ населяли не тільки хоробрі воїни, а й великі працелюби. Запоріжці займалися хліборобством, скотарством, ремеслом, торгівлею.

На Січі існував цілий клас козаків, що називалися гречкосіями. Жили вони у зимівниках, селах і бурдюгах, хазяйнували на землі. Зерна мали багато, вміли зберігати його. Були січовики прекрасними конярами. Царі, королі, вельможі вважали запорізького коня найдорожчим подарунком.

Українська рогата худоба славилася на всіх ринках Росії.

Не мали рівних козаки і в рибальстві. Вони приручили видру і навчили її ловити рибу.

І торгівцями були неабиякими. Чумацтво поклало початок українським купцям і промисловцям. Отож багато чого вміли козаки. (За А. Онищенком)

2.2 Лексикологія. Фразеологія

Комунікативна діяльність на уроках української мови має здійснюватися у процесі розв'язання учнями системи усних і письмових мовленнєвих завдань з поступовим ускладненням.

Доцільно організувати роботу на уроці таким чином, щоб лексичний запас учнів постійно збагачувався, поступово досягаючи такого рівня, який дозволить випускнику закладу освіти з навчанням мовою національної меншини / спільноти комфортно почувати себе у різних життєвих ситуаціях.

ЛЕКСИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ СЛОВА

1. Здогадайтеся про кого йдеться. Запишіть.

- 1) Невеликий плазун з видовженим, покритим дрібною лускою тілом, довгим хвостом, короткими лапами.
- 2) Неотруйна невелика змія темного кольору з жовтими плямами з боків голови.
- 3) Невелика дуже рухлива риба з видовженим гнучким тілом.

2. Упізнайте слова за тлумаченнями.

- 1) Натягнута на раму сітка для підстрибування, виконання акробатичних номерів.
- 2) Невелике судно переважно для недалекого плавання.
- 3) Омиті водою океану, моря або річки округлі або довгасті камінчики різного розміру й кольору.
- 4) Прибережна смуга моря, річки, озера, яка вкрита піском, залишками черепашок або галькою, зручна для купання й сонячних ванн.

3. Доберіть до слів тлумачення.

Обабіч, богатир, арена, крапати, круїз, навстіж, спектакль, лазур.

- Посипаний піском або покритий спеціальним покриттям майданчик для проведення поєдинків або ігор, виступу циркових артистів.
- Хоробрий воїн, герой, оспіваний у народній творчості.
- Подорож океаном, морем або річкою.
- Яскраво-синій колір, блакить.
- До кінця, на всю широчінь.
- Падати рідкими краплями.
- З обох сторін.
- Театральна вистава.

4. Поміркуйте і запишіть слова, тлумачення яких запропоновано. За потреби скористайтеся довідкою.

- 1) Продавець старовинних картин, речей та інших цінних предметів.

- 2) Дрібне різнокольорове намисто, яке використовують для виготовлення прикрас або вишивки.
- 3) Технічна споруда зі спеціальною кабіною для вертикального переміщення людей або вантажів.
- 4) Тонкий шар інею, льоду на поверхні землі, рослин та ін.
- 5) Той, хто спільно з кимось є автором чогось.
- 6) Спортивна споруда для збільшення довжини й висоти стрибків.
- Довідка:* ліфт, трамплін, бісер, антиквар, співавтор, ожеледь.

5. Прочитайте текст. З'ясуйте значення незнайомих слів.

Діджіталізація – це процес перетворення інформації в цифровий формат, що охоплює всі сфери нашого життя. Від освіти до медицини, від бізнесу до державного управління, цифрові технології змінюють спосіб, яким ми взаємодіємо з інформацією та один з одним. Завдяки діджіталізації стає можливим більш ефективно зберігання, обробка та передача даних.

У сучасному світі діджіталізація надає величезні можливості для розвитку. Наприклад, в освіті цифрові ресурси дозволяють студентам отримувати доступ до навчальних матеріалів з будь-якої точки світу, що значно покращує якість навчання. В медицині цифрові технології допомагають лікарям швидше діагностувати захворювання та підбирати найбільш ефективні методи лікування.

Бізнес також активно використовує діджіталізацію для підвищення своєї конкурентоспроможності. Впровадження цифрових інструментів дозволяє автоматизувати процеси, аналізувати великі обсяги даних та швидше реагувати на зміни ринку. Це відкриває нові можливості для розвитку стартапів та малого бізнесу, дозволяючи їм ефективніше конкурувати з великими корпораціями.

Державне управління, завдяки діджіталізації, стає більш прозорим та доступним для громадян. Електронні сервіси дозволяють швидко та зручно отримувати необхідні послуги, знижуючи корупційні ризики та підвищуючи ефективність роботи державних органів.

Таким чином, діджіталізація є ключовим фактором розвитку сучасного суспільства, що відкриває нові горизонти та можливості для кожного з нас.

6. Запишіть значення слів. За потреби скористайтесь тлумачним словником.

Екскаватор, електровелосипед, автобус, скутер, веб-камера, моноколесо, миша (для комп'ютера).

7. Перекладіть слова на рідну мову.

Калина, соловей, верба, герб, гімн, прапор, жовтий колір, блакитний колір, небо, поле, пшениця, рушник, вишиванка, чорний колір, червоний колір.

8. Складіть словосполучення зі словами.

Будинок, будиночок, річка, річечка, стрічка, стрічки, лісок, лісова.

9. Перекладіть речення на рідну мову.

- 1) Калина – це символ української культури.
- 2) Гнучка верба схилилася над річкою.
- 3) Річка Дніпро – одна з найбільших річок у Європі.
- 4) Карпати, з їхніми мальовничими горами та густими лісами, приваблюють туристів своєю незайманою красою.

10. Допишіть речення.

- 1) У маленької Катрусі троє старших братів і
- 2) Столиця України – це старовинне й, водночас, сучасне місто
- 3) У цьому році на клумбі цвіли різні квіти: троянди, гладіолуси, мальви, чорнобривці й
- 4) У сосновому лісі надзвичайно чисте й корисне для людини

11. Доповніть речення. За потреби скористайтесь тлумачним словником.

- 1) Олег вирішив стати архітектором, тому що мріє будувати для людей затишні й зручні, сучасні житлові комплекси.
- 2) У темний час доби і в умовах недостатньої видимості зобов'язані носити світловідбивні елементи на одязі, світловідбивні жилети або світловідбивний одяг.
- 3) Ставок відрізняється від озера тим, що його створює не природа, а
- 4) Більша частина айсберга знаходиться у воді, що створює небезпеку для

Довідка: люди, кораблів, пішоходи, будинки.

12. Складіть речення із поданих слів.

1. зарядку, ранку, робить, кожного, Максим.
2. І, чорними, любить, Аліна, хрестиком, червоними, вишивати, нитками.
3. Велосипеді, навчився, на, швидко, Віталій, їздити.
4. На, майстерно, Оксана, номери, батуті, акробатичні, виконує.

13. Прочитайте текст. Упишіть пропущені слова. Доберіть до тексту заголовок. Поясніть значення слова консерванти.

Здоров'я – це, який необхідно берегти. Допоможуть у цьому такі корисні поради.

По-перше, корисно : ходити на прогулянки, бігати, грати в ігри, кататися, плавати.

По-друге, потрібно вчасно й правильно харчуватися: їсти рибу, м'ясо, молочні продукти, овочі, фрукти. Не купувати й не вживати продукти із Враховувати, що захоплення шкідливе.

По-третє, виділяти на сон 7-9 годин на добу. Краще лягати спати й прокидатися у той самий Недосипання збільшує ризик появи

По-четверте, берегти своє психічне здоров'я. Цінувати все, що маєш, сподіватися на, мріяти і намагатися здійснювати свої мрії, з розумінням й повагою ставитися до

Довідка: консервантами, час, скарб, краще, рухатися, солодким, захворювань, інших, добу.

14. Перекладіть міні-текст про калину на рідну мову.

Калина – це кущ із яскраво-червоними ягодами та ніжними білими квітами. Калину садять біля криниці. Ягоди калини мають цілющі властивості та використовуються в народній медицині для лікування різних захворювань.

Здавна калина є символом української культури та традицій. Її часто згадують у народних піснях та легендах.

15. Складіть міні-розповідь про символи України. Запишіть міні-розповідь спочатку рідною мовою, потім – українською мовою.

16. Визначте, які з поданих слів є спільнокореневими.

- 1) Ліс, лісок, ліщина.
- 2) Читати, начитаний, чисто.
- 3) Мураха, мур, мурашиний.
- 4) М'ята, м'ятний, пом'ятий.

17. Знайдіть зайве слово.

- 1) Верб, вербовий, верби, верблюди.
- 2) Поле, польовий, половина, поля.
- 3) Біг, бігати, побігла, бігуді.
- 4) Велосипед, велотрек, велосипедний, велюр.

18. Складіть текст за опорними словами. Доберіть заголовок до нього.

Брат, сестра, літо, проводити, бабуся, ягоди, ласувати, загоряти, відпочивати, риба, ловити.

БАГАТОЗНАЧНІ СЛОВА

19. З'ясуйте за допомогою тлумачного словника, скільки значень мають слова.

Калина, міст, ковдра, земля, планета, будинок, озеро, крило, стадіон, ручка, ніс, хвіст.

20. Поясніть значення слова місяць у поданих реченнях.

- 1) Цієї зими лютий був найхолоднішим місяцем.
- 2) Оксана відвідувала психолога протягом місяця.

21. Складіть речення з іменником журавель, уживаючи його в таких значеннях:

- а) птах;
- б) пристрій для витягування води з колодязя, який складається з довгої жердини й важеля.

22. Поясніть значення слова добра в уривках текстів.

– Дідусю, а як до Ковалівки навпростець проїхати? – До Ковалівки? А ви до ставка їдьте, а там навпростець стежкою через поле велосипедами до лісосмуги. А за лісосмугою – дорога. Добра дорога. Аж до самої Ковалівки.
Різні люди зустрічаються нам у житті. Одні – веселі, інші – сумні. Одні – розчаровані, інші – вірять у краще. Хтось залишає у нашому серці шрами, а кожна добра людина – часточку тепла у душі й світлі спомини у пам'яті.

23. Складіть два речення так, щоб слово солодкий було вжито в різних значеннях.

24. Складіть речення зі словосполученнями.

Короткі рукави, пожежний рукав.

ПЕРЕНОСНЕ ЗНАЧЕННЯ СЛОВА

25. Спишіть словосполучення. Знайдіть і підкресліть слова у переносному значенні.

Теплий вечір – теплі слова, довгий хвіст – довга розмова, срібна каблучка – срібний голосок, темні меблі – темні думки, солов'їні трелі – солов'їна (українська)

мова, сонячний день – сонячна дитина, залізний гвинт – залізна воля, холодний чай – холодний погляд, каштанове листя – каштанове волосся.

26. Знайдіть у тексті вітання слово (слова) в переносному значенні.

Дорога моя матусю! Вітаю тебе з Днем матері! Дякую тобі за твоє золоте серце, за турботу й підтримку. Ти – найкраща мама на світі. Я бажаю тобі миру, міцного здоров'я, щастя, гармонії в душі. Матусю, нехай день твій буде радісним, а життя – повним незабутніх подій.

27. Прочитайте речення. Поясніть значення слів, взятих у переносному значенні.

1) У житті часто трапляються моменти, коли доводиться шукати голку в копиці сіна, адже вирішення складних проблем вимагає терпіння та наполегливості.

2) Життєві шторми можуть здаватися непереборними, але саме тоді ми маємо зібрати волю в кулак і рухатися вперед, немов корабель, що долає буремне море.

3) Справжня сила полягає в умінні перетворювати труднощі на можливості, перетворювати лимони на лимонад.

4) І хоча часом здається, що небо впало на землю, варто пам'ятати, що після дощу завжди виходить сонце, і кожен новий день приносить нові шанси на успіх.

28. Складіть словосполучення так, щоб подані нижче слова були використані в прямому і переносному значенні.

Молочний, золоті, серце, кам'яне, гіркі, ковтати.

29. Складіть речення так, щоб подані нижче слова вживалися у переносному значенні.

Гріти душу; ковтати слова; тонути в роботі; сіяти паніку; розтопити серце.

30. Складіть текст, уживаючи (на вибір) слова в переносному значенні.

Золоте серце; срібні струни; крила натхнення.

ОМОНІМИ

31. Прочитайте текст. Упишіть пропущені слова. За потреби використовуйте довідку.

Омоніми – це слова, які однаково звучать і пишуться, але мають різне значення. Значення омонімів розкривається у сполученні з іншими (у фразі або висловлюванні).

Розрізняють повні і часткові омоніми.

У повних омонімів збігаються усі

Часткові омоніми поділяють на такі групи:

- омофони, – звучать однаково, але їх написання має відмінності;

- омографи, – пишуться однаково, але їх звучання має відмінності (наприклад, у словах різний наголос);
- омоформи, – звучать однаково лише в окремих формах;
- омонімічні морфеми, – звучать і пишуться однаково, але мають різні граматичні значення.

Чим відрізняються омоніми від багатозначних слів? Значення пов'язані між собою, їх об'єднує щось спільне. Омоніми позначають ні в чім не схожі предмети, ознаки, дії.

Довідка: форми, словами, багатозначних слів.

32. Прочитайте речення. Знайдіть омоніми й поясніть їх значення.

- 1) У парку встановили нову дерев'яну лаву, на якій завжди сидять місцеві жителі, насолоджуючись свіжим повітрям.
- 2) Потоки гарячої лави вулкану повільно спускалися схилом, спалюючи все на своєму шляху.
- 3) Старовинна дерев'яна лава під розлогим дубом стала улюбленим місцем для читання у літні дні.
- 4) Лави війська поповнилися новобранцями, які пройшли суворий відбір та готові служити своїй країні з честю.
- 5) Науковці досліджували хімічний склад лави вулкану, щоб краще зрозуміти процеси, що відбуваються в надрах Землі.

33. Прочитайте тексти. Знайдіть омоніми та поясніть їх значення.

Це унікальний представник пташиного світу, який мешкає в Новій Зеландії. Ківі є національним символом цієї країни і відомий своїми незвичайними характеристиками. На відміну від більшості птахів, ківі не вміє літати, адже його крила дуже маленькі і майже непомітні під густим пір'ям. Ці птахи ведуть нічний спосіб життя, полюючи на комах, черв'яків та інші дрібні організми, які знаходять за допомогою свого надзвичайно чутливого нюху. Ківі має довгий, тонкий дзьоб з ніздрями на кінці, що дозволяє йому знаходити їжу під землею. Зовнішній вигляд ківі теж досить своєрідний: його тіло нагадує пухнастий клубочок на коротких, міцних ногах. На жаль, ківі знаходиться під загрозою зникнення через втрату природного середовища та хижаків, завезених до Нової Зеландії людиною. Однак завдяки зусиллям природоохоронних організацій і уряду, чисельність цих дивовижних птахів поступово відновлюється.

Дерево ківі, яке насправді є ліаною, а не деревом, відоме своїми смачними плодами, що користуються популярністю у всьому світі. Ківі, або китайський агрус, походить з Китаю, але здобув велику популярність у Новій Зеландії, де його почали вирощувати комерційно. Ця рослина має довгі, виткі стебла, які потребують опори для зростання. Її листя велике, серцеподібне, а квіти білі або кремові, що перетворюються на невеликі, пухнасті плоди з коричневою шкіркою та яскраво-зеленою м'якоттю всередині.

Садівники часто вирощують ківі на спеціальних шпалерах або сітках, що забезпечує оптимальний ріст і легкий доступ до плодів під час збору врожаю.

Це квіткова рослина, що вражає своєю красою та ароматом, відома своїми яскравими квітами, які можуть бути червоними, рожевими, білими, жовтими або оранжевими.

Гвоздики мають висоту від 15 до 60 см і можуть бути вирощені як вічнозелені рослини або однорічники, залежно від сорту. Їх стебла міцні та прямі, а листя сіро-зелене, довге та тонке.

Гвоздики часто використовуються в букетах та композиціях, оскільки вони довго зберігають свіжість та красу.

Ця ароматна приправа має багатогранний смак і чудовий аромат, який надає стравам особливого шарму. Її походження простежується до давніх часів, коли гвоздика цінувалася на вагу золота і використовувалася не тільки як приправа, але й як лікувальний засіб.

Гвоздика – це висушені квіткові бутони гвоздикового дерева, що росте в тропічних регіонах. Бутони збирають вручну, коли вони ще не розпустилися, потім сушать, поки вони не стануть темно-коричневими і твердими. Бутони мають інтенсивний аромат і пряний, трохи солодкуватий смак з легкими нотками гіркоти.

Приправу широко використовують у кулінарії різних країн. Вона додає особливого смаку м'ясним стравам, маринадам, супам та соусам. Гвоздика також є незамінною складовою багатьох спеціальних сумішей.

Байки – це короткі оповідання, які часто мають мораль або життєву мудрість. Вони можуть бути написані як для дітей, так і для дорослих, і часто використовуються для передачі важливих життєвих уроків через алегорії та персонажів, які можуть бути тваринами, рослинами або навіть предметами.

Байки можуть навчати нас розуміти інших людей, пізнавати світ навколо нас і допомагати вирішувати проблеми.

Тканина «байка» м'яка на дотик, але міцна, може мати найрізноманітніші візерунки та кольори. Завдяки своїй м'якості та неймовірній текстурі, байкова тканина дарує відчуття комфорту та затишку. Це гарна тканина для шиття чудових речей.

34. Відгадайте омоніми за тлумаченнями. Запишіть їх.

1 а		Тканина з гладкою блискучою лицьовою поверхнею.
1 б		Збірник географічних, астрономічних, автомобільних або інших мап.
2 а		Прибиральник, який підтримує чистоту й порядок на прибудинковій території.
2 б		Спеціальний пристрій для чищення скла автомобіля.
3 а		За допомогою весел дістатися на човні до берега, якогось місця.
3 б		Закінчити згрібати сіно або траву.

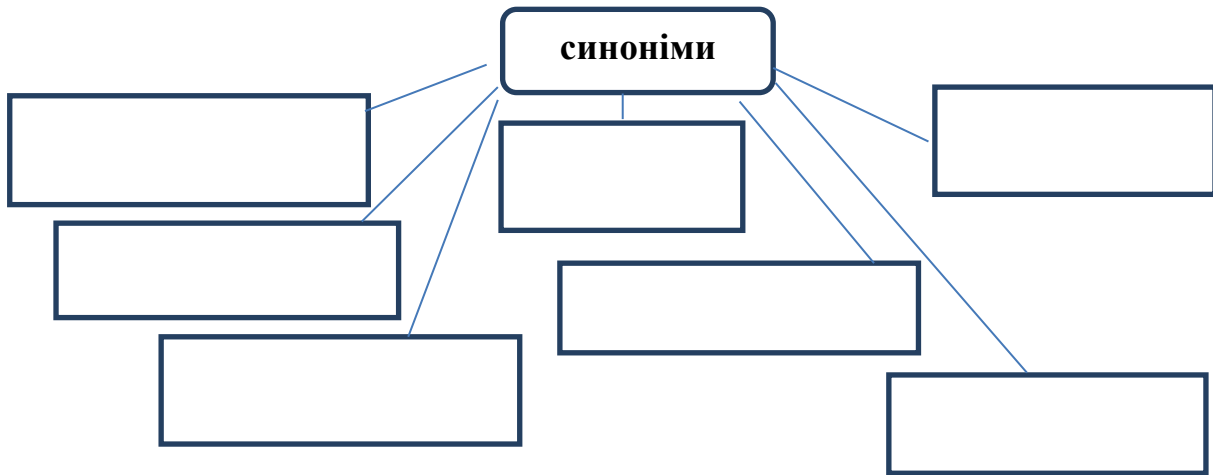
За матеріалами сайту <https://omonimy.info/%D0%B0/%D0%B0%D1%82%D0%BB%D0%B0%D1%81>

35. Знайдіть омоніми в тлумачному словнику. З'ясуйте їх значення.

Бал, слід, лист, скат, парк, рись, тріска, такт.

СИНОНІМИ

36. Пригадайте, що ви знаєте про синоніми. Доповніть схему. (Доберіть відповідні матеріали з довідки.)

Довідка:

- різна звукова форма;
- відрізняються звуковим складом;
- однакове або подібне значення;
- протилежне значення;
- звучання різне, а значення предмет, ознака, дія та ж сама;
- показують різні відтінки одного поняття;
- відображають різне стилістичне забарвлення поняття;
- відносяться до однієї й тієї ж частини мови;
- відносяться до різних частин мови;
- утворюють синонімічний ряд.

37. Випишіть з тексту синоніми до слова малий.

У мальовничому селі на околиці лісу стояв будиночок, який виглядав дуже затишно. Невеликий садок був заповнений яскравими квітами, що радували око своєю красою. У саду росли дрібні кущики лаванди, які створювали приємний аромат навколо.

На одній з гілок старого дерева висіла крихітна шпаківня, зроблена з любов'ю дбайливими руками господаря. Вона була настільки мініатюрна, що здавалось, наче створена для найменших пташок у світі. На гілках дерева сиділи пташки, які співали свої мелодії, додаючи чарівності цьому тихому куточку природи.

38. Доберіть до слів синоніми. За потреби скористайтесь словником.

Батько, майстерність, метелиця, алфавіт, вітрило, багато, балакучий, гарний, дружити, задуматися, перестрибнути.

39. Відредагуйте текст. (Замініть назву птаха синонімами.)

Лелека (або, як його ще в народі називають, – чорногуз, бусол, бузько – це величний птах, який вважається символом щастя, родини та добробуту в багатьох культурах, особливо в Україні. Ці птахи відомі своїм великим розмахом крил, довгими ногами та довгим прямим дзьобом. В Україні найбільш поширеним видом є білий лелека.

Лелеки мають чорно-біле оперення: їхнє тіло вкрите білим пір'ям, а крила та хвіст – чорними. Лелеки вирізняються своєю граційною ходою та величним польотом. Лелеки здатні здійснювати тривалі перельоти, подорожуючи тисячі кілометрів під час сезонних міграцій. Восени вони вирушають до Африки, де зимують, а навесні повертаються до своїх гніздових територій у Європі.

Лелеки будують великі гнізда з гілок, трави та інших матеріалів, часто на дахах будинків, деревах або стовпах. Ці гнізда можуть використовуватися кілька років поспіль і постійно розширюються та зміцнюються. Лелеки залишаються з одним партнером на все життя. Вони дбайливо виховують своїх пташенят, піклуючись про них до моменту, коли молоді птахи зможуть самостійно літати.

У народних традиціях лелеки вважаються птахами-оберегами. В Україні існує повір'я, що лелеки приносять щастя та захищають дім від зла. Їхня присутність біля будинку символізує благополуччя та гармонію в родині. Крім того, лелеки часто згадуються в народних піснях, казках і легендах, де вони виступають як мудрі та благородні істоти.

Лелеки також відіграють важливу роль в екосистемі, контролюючи популяції комах, гризунів та інших дрібних тварин.

Лелека – це не лише красивий і величний птах, але й символ природної гармонії та благополуччя. Його присутність нагадує нам про важливість збереження природи та поваги до всього живого.

40. Прочитайте текст. Упишіть пропущені слова. (За потреби використовуйте довідку.)

На центральній площі міста завжди панувала Люди поспішали у своїх справах, створюючи навколо себе : хтось шукав втрачений гаманець, а хтось намагався встигнути на автобус, що вже від'їжджав від зупинки.

Особливо багато було на ринку, де продавці намагалися привернути увагу покупців своїми вигуками, а покупці поспішали знайти найкращі товари за найнижчими цінами. Ця щоденна була звичним явищем для місцевих жителів, які навчилися знаходити у ній певний порядок і навіть спокій.

Проте, попри всю цю , у місті панувала особлива атмосфера, яка об'єднувала його мешканців. Кожен знав, що у цій безладній гармонії завжди можна знайти щось цікаве і несподіване, адже життя в місті було сповнене радощів і відкриттів.

Довідка: біганина, катавасія, метушня, сум'яття.

41. Поясніть значення слів за допомогою синонімів. Використайте довідку.

Тутешній –, незламний –, небалакучий –, ймовірний –, навпростець –, оптимістичний –, здолати –, майдан –, могутній –, уразливий –, вороний –, реготати –, визрівати –

Довідка: місцевий, міцний, мовчазний, можливий, можливий, життєрадісний, перемогти, площа, сильний, слабкий, чорний, сміятися, доспівати.

42. Відредагуйте текст за допомогою використання синонімів. За потреби використайте довідку.

Вечір у місті був спокійним, але наповненим різноманітними подіями. Алла, прогулюючись вузькими вуличками, мимохідь зазирнула до вітрини книгарні. Її увагу привернула нова книга, і вона вирішила мимохідь переглянути кілька сторінок.

Продовжуючи свою прогулянку, Алла зустріла старого знайомого. Вони обмінялися кількома словами, мимохідь обговоривши останні новини. Алла помітила, що її друг кудись поспішав, тож їхня розмова була короткою. Знайомий мимохідь попрощався з Аллою й пішов.

Довідка: похапцем, побіжно, мимоходом.

43. Доповніть кожен синонімічний ряд. (Використайте довідку.) Складіть речення, використовуючи синоніми одного ряду.

Дзигар, часомір, хронометр,

Палати, палахкотіти, жевріти,

Люб'язний, гречний, привітний,

Винаходити, придумувати, вигадувати,

Повар, кок, кулінар,

Майстерний, довершений, досконалий,

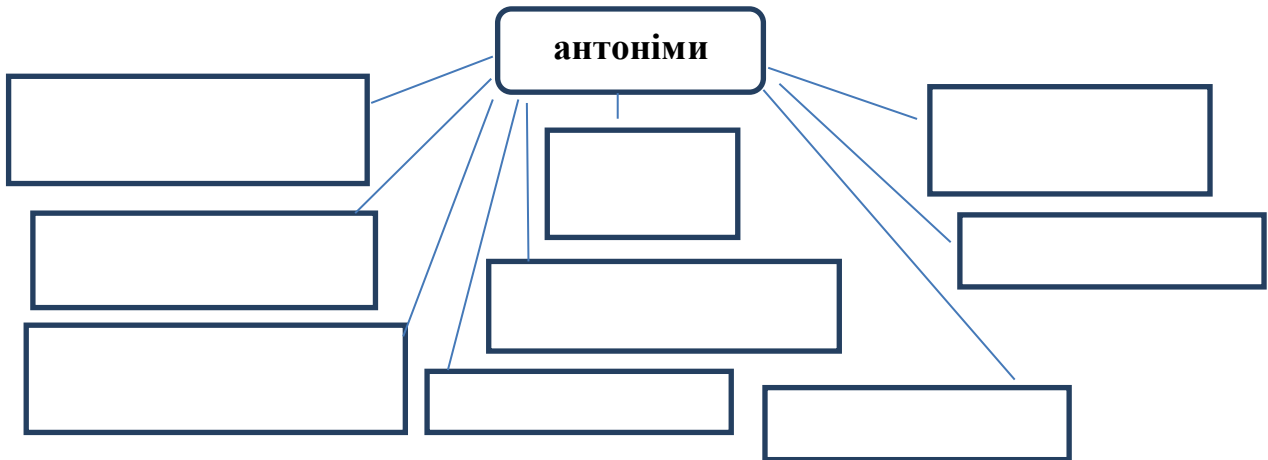
Довідка: створювати, годинник, кухар, ввічливий, талановитий, горіти.

44. Згрупуйте слова у синонімічні ряди. Запишіть їх.

Висота, гриміти, хто-небудь, вишиванка, узвишся, гарний, казати, гуркати, розповідати, узгір'я, мережка, хтозна-хто, височина, казка-хто, красивий, хтось, вишивка, шитво, славний, промовляти, гожий, гуркотіти, розказувати, рокотати.

АНТОНІМИ

45. Пригадайте, що ви знаєте про антоніми. Доповніть схему. (Доберіть відповідні матеріали з довідки.)

Довідка:

- різна звукова форма;
- відрізняються звуковим складом;
- однакове або подібне значення;
- протилежне значення;
- використовують для зіставлення, порівняння контрастних понять
- відносяться до однієї й тієї ж частини мови;
- відносяться до різних частин мови;
- бувають різнокореневі або спільнокореневі;
- утворюють пари;
- багатозначні слова можуть мати кілька антонімів.

46. Знайдіть у реченнях антоніми і випишіть їх парами.

1) Після того як діти закінчили грати у гру, у кімнаті запанував справжній гармидер, та вони швидко навели порядок.

2) Фундамент цього будинку був міцним і надійним, а новий дах додав йому завершеного вигляду і захищав від негоди.

3) Інженер зміг з'єднати всі деталі механізму, але, коли виникла несправність, йому довелося роз'єднати їх для проведення ремонту.

47. Доберіть до слів антоніми. (За потреби скористайтесь словником.) Складіть зі словами словосполучення.

Багато, жати, багатий, забороняти, некрасивий, пам'ятати, ранок, хворіти, цікавість, тріснутий, швиденько.

48. Прочитайте текст. Випишіть антоніми парами.

Спортсмени зібралися на старті, готові до початку марафону. Спочатку вони розпочали бігти швидко, намагаючись вирватися вперед і зайняти вигідні позиції.

Однак деякі вирішили по-іншому розподілити свої сили, тому бігли повільно, зберігаючи енергію для довгого забігу.

Перші кілометри були важкими, і темп забігу поступово змінювався. Ті, хто спочатку біг швидко, почали відчувати втому, тоді як ті, хто біг повільно, змогли прискоритися і наздогнати своїх суперників. Наприкінці марафону боротьба за перші місця стала особливо напруженою.

Коли фінішна пряма була вже близько, кожен бігун виклався на повну, намагаючись дістатися до фінішу першим. Зрештою, марафон завершився. Всі учасники подолали дистанцію.

49. Доповніть речення. (Доберіть антоніми. За потреби використайте довідку.)

Юний спортсмен з повагою слухав поради свого тренера, який був у віці, але мав багатий досвід і мудрість.

Він явно демонстрував свою підтримку колезі на публіці, але сумнівався у його професійних здібностях.

Він зрозумів, що якщо виконувати роботу як-небудь, то це не принесе бажаних результатів. Тому почав виконувати всі завдання і ретельно.

Чи знаєш ти, що хліб печуть з борошна, яке виготовляють не з ярої, а з пшениці.

Довідка: озимої, старанно, похилому, таємно.

50. Знайдіть у тексті казки антоніми, згрупуйте їх парами і выпишіть.

Давним-давно в одному казковому королівстві жив молодий принц. Його життя було сповнене пригод та чудес, і він мріяв знайти своє щастя. Щойно настав час для його подорожі, він покинув замок, вирушивши у великий світ.

На своєму шляху принц зустрічав як щасливих, так і нещасних людей. Він бачив, як справжнє щастя може бути знайдене в простих речах, а горе інколи трапляється там, де його найменше очікуєш. Його подорож була сповнена реальних викликів, які не завжди були такими казковими, як він собі уявляв.

Одного дня, щойно минувши густий ліс, принц натрапив на маленьке село. Там він побачив дівчину, яка допомагала всім навколо, незважаючи на власні труднощі.

Принц зрозумів, що реальне щастя полягає не в багатстві чи високому становищі, а в здатності дарувати радість іншим. Так, цей урок зробив його життя справді казковим, хоча і в реальному світі. Він знайшов своє щастя, і його дні були наповнені лише радістю й любов'ю.

51. Доведіть, що ви розумієте значення слів за допомогою добору антонімів.

Бездарний –	падати –
наближатися –	швидко –
черствий –	жаркий –
йти –	давати –

52. Складіть і запишіть одне речення з кожною парою антонімів.

Ширина – довжина, цікавий – нудний, вранці – увечері, казати – мовчати.

53. Прочитайте текст і виправте помилки. (Замініть виділені слова антонімами.)

У маленькій школі, що стоїть на пагорбі, вчителька Марія Петрівна *іноді* заспокоювала своїх учнів перед важливими екзаменами. Вона завжди знаходила теплі слова, щоб підтримати кожного, хто хвилювався.

Марія Петрівна *сварила* їх за старання. Вона вважала, що *другорядне* – це їхні зусилля та бажання вчитися.

Завдяки її підтримці та похвалі, діти відчували себе впевненіше і з нетерпінням чекали на *давні* досягнення, знаючи, що їхня вчителька завжди буде поруч, щоб заспокоїти і порадіти разом із ними.

54. Складіть текст із використанням антонімів.

Щедрий – скупий.

Щедрість – жадібність.

ЗАСТАРІЛІ СЛОВА І НЕОЛОГІЗМИ

55. Поясніть значення слів. (За потреби скористайтесь словником.)

Бортъ, альбо, дукат, баляси, купно, байдак, билюмо, взор, борзо, ворок, брашно, десниця.

56. Знайдіть у текстах застарілі слова. З'ясуйте їх значення.

Я, недостойний, дідом своїм Ярославом благословенним, славним, батьком возлюбленим і матір'ю своєю з Мономахів названий при хрещенні Василем, руським іменем Володимир (у благочесті наставлений, дітям моїм у добродетелі домогтись успіхів бажаючи, се пишу поучення вам, улюблені) і ради людей християнських, яких стільки уберіг з милості своєї і батьківської молитви від всіляких бід! Сидячи на санях, подумав я в душі своїй і похвалив Бога, що до сих днів мене допровадив.

Хай діти мої, чи інший хто, слухаючи сю грамотицю, не посміються, а кому із дітей моїх вона буде люба – хай прийме її в серце своє і, не лінуючись, почне, як і я, трудитися.

Перш за все, бога ради і душі своєї, майте страх божий в серці своєму і милостиню подавайте щедрю, – бо то початок всякого добра. Якщо ж комусь не люба грамотиця ся, хай не насміхається, а так про неї скаже: на далекій путі та на санях сидячи, небилиць наговорив.

Повчання Володимира Мономаха

<http://litopys.org.ua/pvlyar/yar09.htm>

Ідучи назад, прийшов Кий до Дунаю, і вподобав місце, і поставив городок малий, і хотів сісти з родом своїм, і не дали йому ті, що жили поблизу, ще й донині називають дунайці городище Києвець. Кий же прийшов у свій город Київ, тут скінчив життя своє, і брат його Щек, і Хорив, і сестра їхня Либідь тут померли.

Повість врем'яних літ: Літопис (За Іпатським списком)
<http://litopys.org.ua/pvlyar/yar.htm>

Кий же, що про нього вище мовилось, був муж мудрий і кмітливий, у всьому мудро давав собі раду і в роді своєму мирно княжив. А по тому він пішов до Царгорода, де велику честь прийняв од царя, і повернувся з миром. Коли ж прийшов Кий до Дунаю, то полюбилося йому та місцина, і зрубив він город і нарік його Києвом, хочаби в ньому осісти. Але не дали йому того тамтешні жителі. Тоді Кий, залишивши його, прийшов до великого Києва і тут прожив остаток часу життя свого, та й помер з миром. Так само і брати його. Дунайці ж і донині те городище Києвцем називають.

Густинський літопис
http://litopys.org.ua/old17/old17_08.htm

То це вам, брати, оповім інше дивовижне і преславне чудо про ту Богообрану церкву Богородичну. Прийшло з Царгорода четверо майстрів церковних, мужів вельми багатих, у Печеру до великого Антонія та Феодосія, кажучи: «Де хочете закласти церкву?». Вони ж відповіли їм: «Де Господь місце нарече!». Ті ж кажуть: «Коли ж пророкували смерть свою, чому ж місця не призначивши, стільки золота дали нам?». Антоній же і Феодосій скликали всю братію і звернулись до греків із запитанням: «Істинно розкажіть, що було?».

Патерик Києво-Печерський
<http://litopys.org.ua/paterikon/paterikon.htm>

57. Прочитайте речення. Знайдіть неологізми і поясніть їх значення.

- 1) Я вирішив почати вести свій власний блог про подорожі, щоб ділитися враженнями та порадами з іншими мандрівниками.
- 2) На вечірці діджей створював неймовірну атмосферу, граючи запальні треки, які змушували всіх гостей танцювати.
- 3) Мені подобається дивитися відео, які знімають експати про життя в інших країнах.
- 4) Іміджмейкер допоміг відомому акторові створити новий стиль, який підкреслив його індивідуальність та зробив ще популярнішим.
- 5) Кастинг тривав кілька годин.
- 6) Максим працює дистанційно копірайтером.
- 7) Я ще вчора відправила йому меседж.
- 8) Оксана мріє про власний успішний стартап.
- 9) Потрібно вміти розрізняти правду і фейки.
- 10) Ти любиш шопінг, чи ти шопоголік?
- 11) Зображення штрихкоду на товарі було таким малим, що ми не змогли перевірити ціну.

ІНШОМОВНІ СЛОВА

58. З'ясуйте значення іншомовних слів. За потреби скористайтесь словником.)

Гавань, автокар, адресант, адресат, велотрек, дебют, джунглі, ескалатор.

59. Прочитайте речення. Впишіть пропущені слова.

1) Нещодавно ми всією родиною відвідали і були вражені грацією дельфінів.

2) надзвичайно цікаво розповідав групі туристів про історичні пам'ятки міста, завдяки чому екскурсія багатьом запам'яталася. Корабель повільно входив у, де на нього вже чекала група туристів.

3) На арені цирку виступав талановитий, вражаючи глядачів своїми неймовірними трюками.

4) На новорічній ялинці яскраво мерехтіла, створюючи святковий настрій у всьому домі.

5) віддав наказ кораблям флоту вирушити до заданої точки для проведення військових навчань.

6) уважно читав інформацію про вступні іспити, адже мріяв вступити до престижного університету.

Довідка: абітурієнт, адмірал, гірлянда, акробат, гавань, гід, дельфінарій.

60. Знайдіть у тексті іншомовні слова. Поясніть їх значення.

Для святкового столу Марія приготувала різноманітні десерти. Вона глазурувала еклери ніжною шоколадною глазур'ю, щоб вони виглядали ще апетитніше. Дівчина зробила легке безе з ароматом ванілі, яке тануло в роті. Не забула Марія і про желе, використавши желатин для створення яскравих фруктових шарів. Особливою окрасою столу став зефір.

ДІАЛЕКТИЗМИ

61. Відредагуйте текст. (Знайдіть у тексті діалектизми і замініть їх літературними словами.)

Днись був чудовий день. Без біля нашого дому пахнув неймовірно, його ніжні фіолетові квіти вабили до себе. Я сидів на березі річки, яка звивалася як биндочка серед зелених луків. Легка прохолода від води освіжала, і я насолоджувався моментом.

Неподалік у траві росла жалива, але я уважно обходив її, щоб не обпектися. У небі з'явився бузьок, що повільно кружляв над річкою. Його граційні рухи і величезні крила захоплювали, і я не міг відірвати погляду. Лелека здавався символом спокою та гармонії цього чудового весняного дня.

ПРОФЕСІОНАЛІЗМИ

62. Поміркуйте і запишіть, представники яких професій використовують запропоновані слова (словосполучення).

Сервер, система кодування, програмне забезпечення – ; ескіз, етюд, палітра – ; емоційне вигорання, психологічний стан, психологічний вплив, – ; інноваційне навчання, методи активізації навчально-пізнавальної діяльності, освітній проект – ; шоколадний ганаш, суфле, конфітур –

Довідка: кондитер, вчитель, психолог, художник, ІТ-спеціаліст.

ПАРОНІМИ

63. З'ясуйте значення паронімів.

Авторитетний, авторитарний; вистава, виставка; досвідчений, освічений; знаменитий, знаменний; корисний, корисливий; протягом, на протязі; рідкий, рідкісний.

ФРАЗЕЛОГІЗМИ

64. Прочитайте речення. Випишіть фразеологізми.

- 1) З тих пір багато води сплило, багато чого забулося.
- 2) Наш мудрий дідусь кожного наскрізь бачить.
- 3) Хотілося б світ побачити, та все відкладаю і відкладаю.
- 4) На виставці відвідувачів було як бджіл у вулику.
- 5) Даремно тільки ноги збили, дідуся-пасічника на пасіці не було.
- 6) Оксана бігала очима по рядках, але мало що розуміла з прочитаного.

65. Поясніть значення кожного з прислів'їв.

- Дерево міцне корінням, людина – друзями.
- Яку дружбу заведеш, таке й життя поведеш.
- Любиш брати, умій і сам давати.
- Боязливому по вуха, – сміливому по коліна.

66. Знайдіть у тексті фразеологізми.

Михайло завжди був дуже зайнятим на роботі і часто затримувався. Колеги часто помічали, що він працює без відпочинку і навіть не помічає, що відбувається навколо нього.

Сьогодні, як і завжди, хоча робочий час закінчився, Михайло сидів за своїм столом, зосереджений на численних документах і звітах.

Його колега Андрій підійшов і сказав: «Михайле, ти так зациквився на цих паперах, що тобі за деревами світу не видно. Часом треба зупинитися і подивитися навколо».

Михайло задумався над словами друга. Він вийшов з офісу і побачив, як яскраво світить сонце і як люди навколо нього поспішають у своїх справах. Михайло усвідомив, що треба відволікатися від буденних справ, щоб побачити щось більше і цінувати прості радощі життя.
Олексій завжди мріяв про власний бізнес і, нарешті, вирішив відкрити кав'ярню. Він швидко орендував приміщення, закупив обладнання і найняв персонал. Справа виглядала перспективною на перший погляд, але згодом почали виникати проблеми з постачальниками, рекламою та управлінням. Його друг Іван, дізнавшись про ситуацію, сказав: «Олексію, ти ж не подумав про фундамент для свого бізнесу. Виходить, що ти будуєш на піску. Без чіткого плану та аналізу ринку важко досягти успіху». Олексій зрозумів, що поспішив і не підготувався належним чином. Він вирішив тимчасово закрити кав'ярню, щоб ретельно опрацювати всі деталі. Згодом, повернувшись до справи з новими знаннями та планом, він знову відкрив свою кав'ярню, яка на цей раз стала успішною і популярною.
Марія поверталася додому після довгого робочого дня, відчуючи неймовірну втому та голод. Вона згадала, що через поспіх вранці навіть не встигла поснідати, а на роботі була така зайнята, що і крихти у роті не було за весь день. Вдома на Марію чекала смачна вечеря, яку приготував її чоловік. Сидячи за столом і насолоджуючись їжею, вона відчула, як сили поступово повертаються до неї. «Як добре, що ти подбав про вечерю,» – з вдячністю сказала вона чоловікові. «Будь ласка, – почула Марія у відповідь, – пообіцяй мені дбати про своє здоров'я і харчуватися регулярно.

67. Користуючись фразеологічним словником розкрийте значення фразеологізмів.

Не за адресою; багатіти думкою; бальзам на рану; бити в литаври; блукати манівцями; не вартий доброго слова; вертиться на думці; видавати біле за чорне.

68. Складіть речення з поданими фразеологізмами.

Будувати повітряні замки; і на думці не було; і гадки не мала; і вдень і вночі; викреслити з пам'яті; і калачем не заманиш; винаходити велосипед.

69. Виконайте завдання на вибір.

- Складіть діалог, використавши прислів'я «Робота сама за себе скаже».
- Придумайте ситуацію, в якій доцільно використати таку приказку «На всі руки майстер».
- Придумайте невеличку розповідь, яка б відображала суть прислів'я «Коли люди до тебе добрі, то ти будь ще добрішим».

70. Укладіть міні-словничок фразеологізмів.

2.3. СИНТАКСИС І ПУНКТУАЦІЯ

РЕЧЕННЯ. ВИДИ РЕЧЕНЬ ЗА МЕТОЮ ВИСЛОВЛЮВАННЯ: РОЗПОВІДНІ, ПИТАЛЬНІ, СПОНУКАЛЬНІ. ОКЛИЧНІ І НЕОКЛИЧНІ РЕЧЕННЯ. РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ В КІНЦІ РЕЧЕНЬ

1. Знайдіть у тексті продовження речення за поданим початком.

- 1) З дитинства Марія ...
- 2) Марія Приймаченко – видатна ...
- 3) Марія Приймаченко була ...
- 4) Її талант ...

Марія Приймаченко – видатна українська художниця, яка залишила неповторний слід у світовому мистецтві своїми яскравими та фантастичними роботами. Народилася вона 12 січня 1909 року в селі Болотня на Київщині. З дитинства Марія проявляла незвичайний талант до малювання, який згодом став основою її унікального стилю.

Твори Приймаченко характеризуються яскравими фарбами, дивовижними образами та багатою фантазією. Вона малювала казкових тварин, фантастичні рослини та сцени з народного життя, надаючи їм неповторного шарму та магії. Її роботи вражають глядача своєю життєрадісністю та оригінальністю.

Попри складні життєві обставини та обмежені можливості, Марія Приймаченко продовжувала творити. Її талант був визнаний не тільки в Україні, але й за її межами. Її роботи експонувалися в численних музеях і виставках по всьому світу, здобуваючи захоплення та повагу.

Марія Приймаченко була удостоєна численних нагород, зокрема, Шевченківської премії. Її творчість стала символом української культури та національного духу. Сьогодні роботи Марії Приймаченко продовжують надихати нові покоління митців і шанувальників мистецтва, залишаючись живим втіленням краси, фантазії та таланту.

2. Прочитайте текст. Випишіть із тексту речення, у якому описано:

- 1) жанри живописних творів Тараса Шевченка;
- 2) картини Катерини Білокур;
- 3) опис техніки Івана Марчука;
- 4) роботи Олександра Архипенка.

Україна багата на талановитих художників, які зробили значний внесок у світове мистецтво. Їхні роботи відображають культурне багатство, історію та душу українського народу. Ось кілька відомих українських художників, які залишили помітний слід у мистецькому світі.

Тарас Шевченко – не тільки видатний поет і письменник, але й талановитий художник. Його живописні твори виконані в побутовому, історичному, пейзажному, портретному жанрах, збереглися до нашого часу і стали частиною культурного

надбання України. Шевченко використовував свою майстерність для того, щоб зберегти історичні моменти та передати дух свого часу.

Катерина Білокур – відома українська художниця, чиї роботи в жанрі народного декоративного живопису стали справжнім символом українського мистецтва. Її картини зображують барвисті квіткові композиції, які вражають своєю реалістичністю та гармонією кольорів. Незважаючи на важке життя і відсутність художньої освіти, Катерина Білокур здобула визнання як одна з найвизначніших художниць України.

Марія Примаченко – ще одна видатна представниця українського народного мистецтва. Її фантастичні твори, які зображують міфічних істот та казкові сцени, відзначаються яскравими кольорами та унікальним стилем. Примаченко отримала міжнародне визнання і її роботи виставлялися в багатьох країнах світу.

Іван Марчук – сучасний український художник, якого визнали одним із найвизначніших живописців світу. Його творчість охоплює різні жанри та стилі, включаючи абстракцію, сюрреалізм та імпресіонізм. Марчук створив власну техніку, що вражає своїм складним переплетенням ліній та кольорів. Його роботи сповнені філософських роздумів та глибоких емоцій.

Олександр Архипенко – один з найвидатніших скульпторів та художників-авангардистів українського походження. Його роботи відзначаються інноваційним підходом до форми та простору, що зробило його одним із найвпливовіших митців свого часу.

Ці художники, кожен по-своєму унікальний, стали символами українського мистецтва, збагачуючи світову культурну спадщину своїми неперевершеними творами. Їхня творчість надихає нові покоління митців та шанувальників мистецтва, залишаючи незабутній слід у серцях людей.

3. Прочитайте текст. Випишіть із тексту речення-відповіді на такі запитання:

- 1) З чого починається створення картини?
- 2) Як художник створює ескіз?
- 3) У чому полягають останні штрихи роботи над картиною?

Створення картини – це процес, який вимагає не лише таланту, але й великої праці, натхнення та уваги до деталей. Художник починає з ідеї, яка може виникнути несподівано – під час прогулянки, читання книги або споглядання природи. Ця ідея стає тією іскрою, що запалює бажання створити щось нове і неповторне.

Першим етапом є підготовка робочого місця. Художник ретельно вибирає полотно відповідного розміру та формату. Він готує фарби, пензлі та інші необхідні інструменти, розташовуючи їх так, щоб усе було під рукою.

Далі настає момент створення ескізу. Художник легкими штрихами наносить основні контури майбутньої картини, визначаючи композицію та основні елементи. Ескіз допомагає уникнути помилок і заздалегідь бачити, як буде виглядати кінцевий результат.

Після ескізу починається робота з кольором. Художник накладає перші шари фарби, поступово додаючи відтінки та градієнти, щоб надати об'єктам об'єму і глибини. У цей момент він керується своїм відчуттям кольору, гармонії та контрасту. Кожен мазок пензля – це крок до завершення задуму, кожен шар фарби додає нові деталі і настрій.

Під час роботи художник може робити паузи, щоб подивитися на картину з відстані, оцінити її загальний вигляд і внести необхідні корективи. Він уважно стежить за кожною деталлю, працюючи над світлом і тінню, щоб досягти бажаного ефекту.

Останні штрихи – це найважливіший етап. Художник додає дрібні деталі, які надають картині завершеного вигляду і підкреслюють її унікальність. Це може бути легкий відблиск на воді, тінь від листя або тонкий контур об'єкта.

Коли картина завершена, художник робить крок назад і споглядає свій твір. Це момент задоволення і гордості, адже перед ним – результат його праці, втілення його мрій та натхнення. Кожна картина – це частинка душі художника, його бачення світу і його спосіб поділитися цим баченням з іншими.

4. *Знайдіть продовження речень.*

Оксанин будинок У цьому році ми подорожували Ти вже побувала Максим з дитинства мріє У кожного є	на своєму авто. своя заповітна мрія. побудований на березі річки. у наших прекрасних Карпатах? стати архітектором.
--	--

5. *Перекладіть і запишіть речення рідною мовою.*

- 1) Марія вже другий рік навчається в університеті.
- 2) Віталію нещодавно подарували на день народження електросамокат.
- 3) Юрій з Оленою захоплюються верховою їздою.
- 4) Морська вода має цілющі властивості?
- 5) Незабаром таксі на автопілоті стануть звичним явищем.
- 6) Рух – це необхідна умова міцного здоров'я.

6. *Спишіть речення, уставляючи замість пропусків слова із довідки.*

- 1) Систематичне переохолодження може спричинити хвороби і фатальні наслідки для організму.
- 2) Що б тобі хотілося з'їсти з переліченого: банан, яблуко, мандарину чи ?
- 3) Для того, щоб запобігти хворобам, використовують
- 4) Надмірні фізичні шкідливі для організму.
- 5) Ромашка лікарська й мають протизапальні властивості.
- 6) Людському організмові необхідне повітря.

Довідка: щеплення, чисте, тістечко, хронічні, алое, свіже, навантаження.

7. Доберіть до початку кожного прислів'я або приказки продовження.

Диму Де З великої З ким поведешся, Зробив наспіх, Наука в ліс не	хмари великий дощ. того й наберешся. веде, а з лісу виведе. без вогню не буває. багато господинь, там хата неметена. як на сміх.
---	---

8. Утворіть речення з поданих слів.

- 1) Поволі, ранкового, ліс, з, виринав, туману.
- 2) Соловейко, над, виспівував, річкою.
- 3) Темряві, замерехтіли, світлячки, у.
- 4) Несамовито, сонце, тінь, кожного, пекло, заганяло, у.
- 5) На, крапельки, виблискують, роси, діаманти, немов, листочках.
- 6) Сунички, у, лісовій, на, траві, поховалися, галявині.

9. Прочитайте запитання. Дайте відповіді повними реченнями.

- 1) Де ти, зазвичай, проводиш літні канікули?
- 2) Яка професія тобі подобається і чому?
- 3) Де тобі хотілося б побувати?
- 4) Який домашній улюбленець проживає у твоїй сім'ї? (Чи тобі хотілося, щоб проживав?)
- 5) Яке у тебе хобі? (Яке хобі тобі подобається?)
- 6) Щоб ти хотів / хотіла б собі побажати?

10. Доповніть і запишіть речення.

- 1) В глибинах неосяжних морів проживає (скільки?) мешканців.
- 2) Над полями співає (яку?) пісню жайворонок.
- 3) В Україні будують сонячні і (які?) електростанції.
- 4) Над луками кружляють лелеки, принесли на (чому?) весну.
- 5) У Максименків біля черешні літає повітряний змій, який схожий на (кого?)
- 6) У парку розмістили нові (що?)

Довідка: орла, дзвінку, лавочки, вітрові, багато, крилах.

11. Поміркуйте і продовжте речення.

- 1) Навесні ...
- 2) Колись давно ...
- 3) Нам часто ...
- 4) Сьогодні ...
- 5) За містом ...
- 6) У лісі ...

12. Складіть і запишіть речення з поданими словами.

Книга, школа, бібліотека, альбом, клас, учитель.

13. Прочитайте речення. Випишіть спочатку питальне речення, потім – розповідне, спонукальне (окличне).

- 1) Допоможіть мені.
- 2) До нас сьогодні прийдуть гості.
- 3) Скільки учнів у вашому класі?
- 4) Як тобі не соромно?!
- 5) Яка краса!

14. Перепишіть. Поставте розділові знаки в кінці поданих речень.

- 1) Скільки тобі років
- 2) Яка гарна у цьому році весна
- 3) У тебе живе папуга
- 4) Віка, наздоганяй нас
- 5) Моя подруга прийде сьогодні
- 6) Ви мене пам'ятаєте

15. За змістом фотографій складіть речення, різні за метою висловлювання та інтонацією.

16. *Перебудуйте речення так, щоб вони стали питальними.*

- 1) Мені вже дванадцять років.
- 2) У цирковому номері брали участь два клоуни.
- 3) Богданин батько працює архітектором.
- 4) Музей розташований у центрі міста.
- 5) У Віталія в серпні день народження.
- 6) Юрій будує мости.

17. *Перебудуйте речення так, щоб у них було висловлено спонукання. Поміркуйте, які речення за метою висловлювання потрібно утворити. Запишіть речення.*

- 1) Ти йдеш з нами?
- 2) Ірині потрібно написати твір.
- 3) Ви були обережними?
- 4) У цьому році яблуні зацвіли рясно.
- 5) Прокинувся.
- 6) Перейшла дорогу по пішохідному переходу.

18. *Запишіть текст. Поставте потрібні розділові знаки в кінці речень. Доберіть до тексту заголовок.*

Давні бібліотеки були справжніми скарбницями знань і мудрості, які зберігали величезні колекції рукописів Чи замислювалися ви, як виглядали ці стародавні храми науки Вони не мали звичних нам полиць із книгами, але мали щось набагато важливіше – духовну силу знань

Однією з найвідоміших бібліотек античності була Олександрійська бібліотека в Єгипті Вона містила десятки тисяч рукописів з різних куточків світу Уявіть собі вчених і філософів, які збиралися там, щоб ділитися своїми ідеями та відкриттями Це місце було центром наукового і культурного життя античного світу

Чи знаєте ви, що в бібліотеках Месопотамії зберігалися таблички з клинописом, на яких були записані найдавніші закони, міфи та поезія А бібліотека Ашшурбаніпала в Ніневії була справжнім архівом знань про давній світ Вона зберігала понад 30 тисяч глиняних табличок

Не відкладайте на завтра те, що можете прочитати сьогодні Кожна книга – це двері в новий світ, і в наші дні ми маємо можливість доторкнутися до цього безцінного спадку, який залишили нам давні бібліотеки Бібліотеки були і залишаються місцями, де можна знайти відповіді на всі запитання, тож вирушайте до найближчої бібліотеки та відкрийте для себе щось нове

19. Знайдіть межі речень і спишіть текст. Поставте у кінці кожного з них розділовий знак.

Перші книги в історії людства були зовсім не такими, як ми їх знаємо сьогодні ви коли-небудь задумувалися, як виглядали ці стародавні тексти вони не мали ані обкладинок, ані сторінок, ані навіть звичних нам літер замість паперу використовували глиняні таблички, папірус, пергамент або навіть шовк

Чи уявляєте ви собі, як важко було писати на глиняній табличці це було дуже кропітке заняття але люди з великим терпінням викарбовували на них клинописні знаки потім таблички випалювали, щоб зробити їх міцними чи могли вони тоді передбачити, що їхня праця залишиться в історії на тисячоліття

Пізніше з'явився папірус, і створення книг стало трохи легшим рулони папірусу, скріплені разом, дозволяли записувати більше інформації та легше зберігати записи але навіть тоді книги залишалися великою розкішшю

Замисліться, наскільки ми сьогодні щасливі мати можливість читати книги у будь-якому форматі не зупиняйтеся на досягнутому, читайте більше і розвивайте свій розум світ книг неймовірно цікавий та безмежний

20. Перебудуйте розповідні речення так, щоб вони стали:

- **питальними;**
 - **спонукальними.**
- 1) Іде дощ.
 - 2) Світить сонечко.
 - 3) Сонце заховалося за хмари.
 - 4) Ви бачите кита.
 - 5) Тетяна купила проїзний квиток.
 - 6) Артем пішов на роботу.

21. Складіть три спонукальні речення, у яких висловлювалася б порада.

ГРАМАТИЧНА ОСНОВА РЕЧЕННЯ

22. Продовжте речення.

Головні члени речення – це

Підмет відповідає на запитання

Підмет називає

Присудок відповідає на запитання

Присудок називає

23. Прочитайте речення. Визначте головні члени речення.

- 1) Я записалася на прийом до головного лікаря.
- 2) Річка Дніпро несе свої води до Чорного моря.
- 3) Зима замела глибоким снігом усі стежинки.
- 4) У цьому році яблуні зацвіли рясно.
- 5) Маленьке кошенятко жалібно плакало.
- 6) Надворі йшов дощ.

24. Прочитайте текст. Доберіть до тексту заголовок. Спишіть. Визначте і підкресліть граматичну основу у другому, третьому й останньому реченні.

Дніпро – найбільша річка України. Вона тече з півночі на південь країни. Дніпро впадає в Чорне море. Річка перетинає великі міста, такі як Київ, Дніпро і Запоріжжя. Вода Дніпра використовується для зрошення полів і постачання питної води. Річка має важливе значення для судноплавства. На її берегах розташовані численні природні заповідники. Дніпро є символом України. Його краса надихає поетів і художників.

25. Спишіть речення. Визначте граматичну основу та до якої частини мови належить кожен з головних членів речення.

- 1) Сонце повільно сідало.
- 2) Їжачок заворушився у темряві.
- 3) Нарешті брат купив собі лижі.
- 4) У суботу ми відпочивали в аквапарку
- 5) Мороз розмалював візерунками усі шибки.
- 6) Поїзд відходить о десятій годині з другої платформи.

26. Спишіть текст, визначте межі речень. Поставте розділові знаки. Підкресліть у реченнях граматичну основу.

Київське метро – це головний транспорт столиці воно відкрилося в 1960 році метро має три лінії: червону, синю і зелену поїзди метро рухаються під землею станції метро розташовані в різних районах Києва метро працює з ранку до пізнього вечора воно швидко перевозить пасажирів через місто

27. Розгляньте фото. За його змістом складіть і запишіть 2-3 речення. У кожному реченні визначте граматичну основу.

ТИРЕ МІЖ ПІДМЕТОМ І ПРИСУДКОМ

28. Перекладіть речення з української мови рідною мовою.

- 1) Хліб – усьому голова.
- 2) Літо – моя улюблена пора року.
- 3) Вишивання – моє хобі.
- 4) Міцне здоров'я – це багатство.
- 5) Понеділок – день, який важкий для декого.
- 6) Її старша сестра – моя найкраща подруга.

29. Прочитайте речення. Підкресліть у реченнях підмет і присудок.

- 1) Максим – мій брат.
- 2) Олена – її сестра.
- 3) Софія – гарна гімнастка.
- 4) Маргарита – досвідчена лижниця.
- 5) Оксана – бабусина помічниця.
- 6) Роман – відважний воїн.

30. Прочитайте речення. Поставте потрібні розділові знаки.

Підказка!

Якщо підмет і присудок виражені іменником у називному відмінку, між підметом і присудком ставимо тире.

- 1) Земля – наша рідна планета.

- 2) Київ – столиця нашої держави.
- 3) Дніпро – найбільша річка України.
- 4) Карпати – надзвичайно мальовничі гори.
- 5) Синевір – озеро із кришталево чистою водою.
- 6) Одеса – місто на березі Чорного моря.

***Поширені і непоширені речення. Другорядні члени речення:
додаток, означення, обставина***

31. Продовжте речення.

Непоширене речення – це речення, яке складається тільки з граматичної

Поширене речення – це речення, у якому крім підмета і присудка є хоча б один

Якщо у реченні є кілька однорідних підметів, але немає другорядних членів, то таке речення

Якщо у реченні є кілька однорідних присудків, але немає другорядних членів, то таке речення

***32. Запишіть речення. Укажіть речення поширені й непоширені.
У поширених реченнях визначте головні члени речення.***

- 1) Іде дощ.
- 2) Темні важкі хмари з'явилися на горизонті.
- 3) Зима прийшла.
- 4) Тріскучий мороз лютує надворі.
- 5) Тюльпани вже давно відцвіли.
- 6) Каплинки капають з довжелезних бурульок.

33. Спишіть текст. Винайте, які речення є поширеними, а які ні.

Велоспорт – це їзда на велосипеді. Люди катаються на велосипеді для спорту і відпочинку. Велоспорт буває шосейний і гірський. Шосейні гонки проводять на дорогах. Гірський велоспорт проходить на пересіченій місцевості. Велоспорт зміцнює здоров'я і покращує витривалість. Він корисний для людей різного віку. Велоспорт – це захоплююче заняття.

34. Удоскональте текст. Поширте речення.

Синоптики – це люди, які передбачають..... . Вони аналізують дані про температуру, вітер і..... . Синоптики використовують спеціальні прилади і

комп'ютерні програми. Вони складають прогнози на день, або Синоптики допомагають людям підготуватися до змін..... . Завдяки їхній роботі ми знаємо, коли взяти парасольку або одягнути теплий одяг. Їхні прогнози важливі для всіх, хто планує

35. Прочитайте речення. Знайдіть і підкресліть додатки.

- 1) Христина прочитала книгу.
- 2) Олег відремонтував велосипед.
- 3) Сергій купив альбом.
- 4) Юлія пошила собі сукню.
- 5) Денис загубив ключі.
- 6) Алла вивчила вірш.

36. Спишіть прислів'я. Уставте на місці крапок слова з довідки. У записаних реченнях підкресліть додатки. Перед кожним додатком у дужках запишіть запитання.

- 1) Діло величає.
- 2) Одна бджола мало Наносить.
- 3) Шила у не сховаєш.
- 4) Не лякай салом.
- 5) Вода точить.
- 6) ноги годують.

Довідка: камінь, мішку, вовка, kota, майстра

37. Складіть речення з поданих слів. Запишіть. Підкресліть додатки.

- 1) Вкрилося, блакитне, хмаринками, небо.
- 2) Дідусь, криницю, наш, викопав.
- 3) Веселкою, діти, милувалися.
- 4) Хмар, з-за, сонце, показалося.
- 5) Над, повітрям, літали, пустелі, кулі.
- 6) Біля, слони, річки, водою, обливалися.

38. Складіть речення з поданих слів. Запишіть. Підкресліть присудок і додаток. Поставте запитання до додатка.

- 1) З, жабеня, ікринки, з'явилося.
- 2) Він, сумкою, із, чорною, прийшов.
- 3) До, кошеня, дверей, прибїгло.
- 4) Снігом, двір, першим, засипало.

- 5) Змайстрував, для, батько, кроленят, клітку.
- 6) Поле, селом, вони, за, засіяли, пшеницею.

39. Прочитайте речення. Перепишіть. Підкресліть у реченнях означення.

- 1) Рання весна принесла тепло.
- 2) В акваріумі плавала золота рибка.
- 3) Будівельники будують стіну з червоної цегли.
- 4) Батьки подарували Олесі новий велосипед.
- 5) Під вікном росте молоденька яблунька.
- 6) Ми йшли вузькою стежиною.

40. Спишіть прислів'я. У кожному реченні підкресліть означення. У дужках запишіть запитання до них.

- 1) Гостре словечко коє сердечко.
- 2) Гречана каша сама себе хвалить.
- 3) Під лежачий камінь вода не тече.
- 4) Страх має великі очі.
- 5) Тиха вода греблю рве.
- 6) Велике дерево поволі росте.

41. Прочитайте речення. Визначте у кожному реченні підмет, присудок, додаток, означення.

- 1) Коваленки купили новий телевізор?
- 2) Христина вишивала червоними нитками.
- 3) Вітер зривав листя з дерев.
- 4) Чорний дим стелився низько.
- 5) Дмитрик розфарбував веселку різнокольоровими фарбами.
- 6) Град знищив минулорічний урожай.

42. Прочитайте речення. Перепишіть їх. На місці крапок уставте означення (за потреби скористайтесь довідкою).

- 1) Під кущем задрімало зайчєня.
- 2) Я склала речі у валізу.
- 3) За вікном лунала пісня.
- 4) На небі з'явився місяць.
- 5) На березі ставка підстрибнуло жабєня.
- 6) У Світлани почалася відпустка.

43. Доповніть речення. (Доберіть означення.)

- 1) трамвай з'явився з-за рогу.
- 2) На морі лютує шторм.
- 3) блогер часто розповідає про наше місто.
- 4) На станції метро «Хрещатик» зупинився ескалатор.
- 5) Наші предки побудували замок на горі.
- 6) На пляжі ми відпочивали під парасолькою.

44. *Перепишіть речення. Підкресліть підмети, присудки й обставини.*

- 1) Голосно задзвонив телефон.
- 2) Дельфін високо підстрибнув.
- 3) Ми вчора заблукали.
- 4) Калина росла швидко.
- 5) Помідори давно допіли.
- 6) Зранку папуга засумував.

45. *Прочитайте речення. Знайдіть і підкресліть обставини. Поставте до них запитання.*

- 1) Червоні маки зацвіли на полі.
- 2) Старенькі двері тихенько рипнули.
- 3) У садку допіла червона смородина?
- 4) Десь голосно крикнула сова.
- 5) Наші гості приїхали здалеку.
- 6) Вчора директор підписав наказ про премії для співробітників.

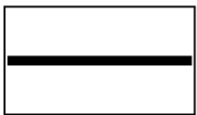
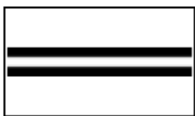
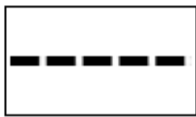
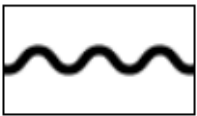
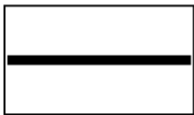
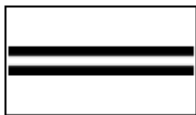
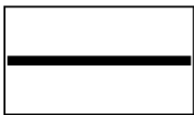
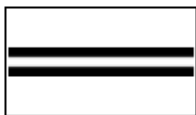
46. *Спишіть речення. Позначте головні і другорядні члени речення.*

- 1) Тарас помив підлогу у більшій кімнаті.
- 2) Сьогодні бабуся спекла смачні пироги.
- 3) У вівторок сантехнік відремонтував старий кран.
- 4) У вітальні нещодавно оселився маленький павучок.
- 5) Лікар ретельно оглянув кожного пацієнта.
- 6) Кондитер швидко спік великий торт.

47. *Прочитайте речення. Поширте і запишіть їх.*

- 1) (Який ?) промінчик легенько доторкнувся до (чого?)
- 2) Ця праска нагрівається (як?)
- 3) Водій (чого?) доїхав до (чого?)
- 4) Туристи (коли?) дійдуть до (чого?)
- 5) Менеджер (як?) працював із (чим?)
- 6) (Коли?) (який?) цей корабель виходить в море.

48. Складіть за схемами речення. Запишіть їх.

1)				.
2)				.
3)				.

**ОДНОРІДНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ. УЗАГАЛЬНЮВАЛЬНІ СЛОВА ПРИ
ОДНОРІДНИХ ЧЛЕНАХ РЕЧЕННЯ**

49. Продовжте речення.

Однорідними можуть бути такі головні

Однорідними можуть бути такі другорядні

Однорідні члени речення відповідають на одне й те ж саме

Однорідні члени речення відносяться до одного

Однорідні члени речення пов'язані між собою

У вимові однорідні члени речення виділяють

На письмі однорідні члени речення виділяють

50. Прочитайте речення. Знайдіть й підкресліть однорідні члени речення. Якими членами речення вони виражені?

- 1) Електропоїзд проїжджає через великі і маленькі міста.
- 2) Заєць охоче їсть моркву й капусту.
- 3) Місяць світить, але не гріє.
- 4) Ти прокинувся рано чи пізно?
- 5) Іринка любить малювати, співати і танцювати.
- 6) В міні-зоопарку живуть леви, тигри, ведмеді, крокодили, слони і верблюди.

51. Прочитайте речення. Визначте головні та другорядні члени речення. Поставте питання до однорідних членів речення.

- 1) Я посіяла на клумбі айстри, чорнобривці, матіолу.
- 2) Сергієнки планують подорожувати у червні, липні або серпні.
- 3) Віктор купив доньці планшет, встанови програми і підключив інтернет.
- 4) Аделіна, Рита й Марина давно товаришують.
- 5) Дівчина була у чорному крилатому капелюсі.
- 6) Він прийшов, але запізнився.

52. *Доберіть із довідки слова й відновіть речення з однорідними членами.*

- 1) Сюжет фільму був цікавим і
- 2) Вони навчалися довго і
- 3) Аліна купила чай, ,
- 4) Батько заніс невеликий, але рюкзак.
- 5) Заняття з репетитором проходять у , і
- 6) На екскурсію їздили , другий і класи.

Довідка: вівторок, старанно, перший, п'ятницю, банани, важкий, захоплюючим, третій, булочки, четвер.

53. *Поширте речення однорідними членами. Спишіть.*

- 1) Йде сніг.
- 2) Ми обрали маршрут.
- 3) Учасниця телешоу співала.
- 4) Мар'яна прокинулася.
- 5) Плєж спорожнів.
- 6) Зима була холодна.

54. *Спишіть речення. Поставте пропущені розділові знаки. Підкресліть однорідні члени речення.*

- 1) Для кращого запам'ятовування нові слова доцільно повторювати через день, тиждень, місяць.
- 2) Минулорічний чемпіон був спокійний і зібраний.
- 3) Юна тендітна дівчина зайшла до зали.
- 4) Чайки кружляли в небі і голосно кричали.
- 5) Він образився, але усміхнувся.
- 6) На морі з'явилися хвилі і серфінгісти.

55. *Прочитайте текст. Побудуйте схеми до речень з однорідними членами. Перекладіть текст рідною мовою.*

Дністер – це одна з найбільших річок України. Вона починається в Карпатах, тече через поля, ліси і гори, а потім впадає в Чорне море. Вода в Дністрі чиста, прохолодна і прозора. Річка перетинає кордони кількох країн: України,

Молдови та Румунії. Дністер відомий своїми мальовничими берегами, крутими схилами і глибокими ущелинами. Уздовж річки розташовані численні замки, старовинні міста і природні заповідники. Дністер є важливим джерелом води для зрошення полів, промисловості та водопостачання.

56. *Спишіть текст. Поставте потрібні розділові знаки.*

Чорне море – це велика і красива водойма, що омиває береги кількох країн. Це такі країни Україна Росія Туреччина Болгарія Румунія і Грузія. Вода в Чорному морі солоні і багата на різноманітні морські організми. Узбережжя моря вкрите пляжами скелями. Чорне море має важливе значення для торгівлі рибальства і туризму. Тут можна зустріти кораблі яхти і катери з різних країн. Море також є домом для численних видів риб моллюсків і водоростей. Чорне море приваблює туристів науковців любителів природи своєю унікальною красою.

57. *Складіть речення, які відповідають схемам таким схемам:*

- 1) О, О, О.
- 2) О і О.
- 3) О, але О.

58. *Спишіть речення, підкресліть узагальнювальні слова.*

- 1) Людина переживає різні емоції: радість, гнів, страх, здивування, сором.
- 2) Коти барханні, одnogорбі верблюди, арабські вовки, ефіопські їжаки, леви, сурикати, тушканчики – це тварини, які проживають у пустелі.
- 3) Рідкісні тварини України – це вухатий їжак, лісовий кіт, гриф, чорний, лелека чорний, рись ...
- 4) У каталозі кімнатних рослин ми знайшли такі назви: антуриум, драцена, алое, азалія і хамедорея.
- 5) Влітку у садах, на квітниках цвітуть такі квіти: братчики, чорнобривці, троянди, жоржини, нагідки.
- 6) В Україні використовують такі види транспорту: автомобільний, залізничний, річковий, морський, авіаційний, підземний.

59. *Запишіть речення. Додайте узагальнювальні слова. Перекладіть речення з української мови рідною мовою і запишіть.*

- 1) Художник використав такі : жовтий, білий, рожевий, червоний, зелений, коричневий.
- 2) Клен, береза, дуб, граб, верба, вільха – це назви
- 3) Горлиця, голуб, синиця, ремез, баклан, берестянка, вивільга, сорока – це, які проживають на території України.

- 4) Головний мозок, легені, серце, печінка, шлунок, кишківник – це , з яких побудоване тіло людини.
- 5) Алое, ромашка лікарська, звіробій, полин, материнка –
- 6) У майбутньому будуть затребувані такі у медицині й охороні здоров'я: біоінженер, генетичний консультант, консультант зі здорової старості.

60. Спишіть речення. Поставте пропущені розділові знаки.

- 1) Територію України омивають такі величезні водойми Чорне море й Азовське море.
- 2) Дністер Десна Тиса Дунай Прут Південний Буг це водні артерії України.
- 3) У Чорному морі водиться така риба мінога українська скат морська лисиця морський кіт котяча акула акула-молот катран звичайний катран малий акула-ангел європейська та ін.
- 4) Офіційні назви держав такі Австрійська республіка Королівство Бельгія Федеративна республіка Німеччина Королівство Нідерланди Французька республіка Грецька республіка Італійська республіка Королівство Іспанія Королівство Португалія Сполучене королівство Великої Британії та Північної Ірландії Королівство Данія Естонська республіка Республіка Ірландія Латвійська республіка Литовська республіка Королівство Норвегія Фінляндська республіка Королівство Швеція Республіка Болгарія Республіка Молдова Чеська республіка.
- 5) Україна Румунія Угорщина Ісландія Чорногорія це країни які знаходяться у Європі.
- 6) Сполучені Штати Америки Канада Мексиканські сполучені Штати Республіка Нікарагуа Республіка Гондурас Республіка Гватемала це країни Північної Америки.

61. Поширте кожне речення так, щоб були й однорідні члени речення, й узагальнювальне слово.

- 1) На планеті Земля є чотири: Тихий, Атлантичний,, Північний Льодовитий.
- 2) усього шість: Євразія, Африка , Північна Америка, Південна,,
- 3) країн Європи такі: Австрії – , Бельгії – , Нідерландів – , Німеччини – , Франції – Париж, Швейцарії – , Греції – , Іспанії – , Італії – , Португалії – , Сербії – , Словенії – Любляна, Хорватії – Загреб, Великобританії – , Данії – , Естонії – , Латвії – , Литви – , Норвегії – , Фінляндії – , Швеції – , Болгарії – , Польщі – , Румунії – , Угорщини – , Чехії –
- 4) Особливе значення для економіки України мають поклади таких : марганцевої руди, залізної руди, титанової руди, кам'яного вугілля, каоліну, графіту, сірки.
- 5) Борщ, галушки, вареники, , – це українські

6) Холодильники, мікрохвильові печі, духові шафи, – це, які продаються у магазині побутової техніки.

62. Складіть за схемами речення. Запишіть їх.

- 1) УС: О, О, О.
- 2) УС: О, О і О.
- 3) О, О, О – УС.

63. Складіть і запишіть речення з однорідними додатками, однорідними означеннями, однорідними обставинами.

ЗВЕРТАННЯ

64. Прочитайте речення. Підкресліть звертання.

- 1) Відвідувачі бібліотеки, до вашої уваги пропонуються новинки.
- 2) Шановні гості, проходите будь ласка.
- 3) Марино, привіт!
- 4) Приходь знову, Дмитрику до нас.
- 5) Скільки ж я буду тебе чекати, Світлано?!
- 6) Бабусю, розкажи мені, як ти готуєш ці смачні пироги.

65. Доповніть речення.

- 1) Звертання вимовляють із інтонацією.
- 2) Звертання можна ставити на, у або в речення.
- 3) Звертання ніколи не буває

66. Перепишіть речення, підкресліть закінчення у словах-звертаннях.

- 1) Друже, допоможи мені будь ласка.
- 2) Виконай моє бажання, золота рибко!
- 3) Перепрошую, пані, проходите.
- 4) Офіціанте, принесіть нам меню.
- 5) Ти вже їдеш додому, матусю?
- 6) У мене болить спина, лікарю.

67. Перебудуйте речення так, щоб підкреслені слова виступали у ролі звертань.

- 1) Аркадій намалював свій портрет.
- 2) Читачі бережливо ставляться до книг.
- 3) Місяць світить цілу ніч.

- 4) Сестра спекла тістечка.
- 5) Майстер у середу приїхав і відремонтував нам холодильник.
- 6) Мурашка кудись йде.

68. Утворіть речення зі звертаннями.

Ситуація.

Учень не зрозумів, як розв'язати задачу і розмовляє про це з учителькою математики Людмилою Василівною.

СКЛАДНІ РЕЧЕННЯ

69. Доповніть речення.

- 1) бувають простими і складними.
- 2) Прості речення мають тільки одну граматичну
- 3) Складні речення мають дві або більше структур.
- 4) речення може бути частиною складного речення.
- 5) Прості речення поєднують у за допомогою сполучника (сполучників) або без нього (них).
- 6) Між частинами складного речення ставлять

70. Перепишіть, підкресліть граматичну основу. Порівняйте речення лівої та правої колонок. Визначте, де прості речення, а де – складні.

1.	Набігли хмари. Почався дощ.	Набігли хмари і почався дощ.
2.	Батько доручив Валерієві багато справ. Хлопець встав раненько.	Батько доручив Валерієві багато справ, тому хлопець встав раненько.
3.	Сьогодні під час концерту Євген буде співати. Сьогодні під час концерту Ігор буде танцювати.	Сьогодні під час концерту Євген буде співати, а Ігор – танцювати.

71. Спишіть речення. Підкресліть граматичні основи. Поясніть вживання розділових знаків.

- 1) Ірина з дитинства мріє стати лікарем, тому буде вступати до медичного закладу вищої освіти.
- 2) Спочатку Антоніна декламуватиме вірш, потім Михайло перекаже оповідання.
- 3) Сьогодні ти подивишся мультфільм, чи старший брат розкаже тобі казку?
- 4) Почалася злива, але батько все-таки зміг доїхати на велосипеді додому.
- 5) Двері вже зачинилися, тому я поїхав до наступної станції метро.
- 6) Інна їде відпочивати в Італію, а Юлія обрала Україну.

72. Прочитайте речення. Визначте, які вони – прості чи складні. Запишіть в дужках. Поставте розділові знаки. Перекладіть речення рідною мовою.

- 1) Поїзд зупинився.
- 2) Злітна смуга спорожніла тому що літак злетів.
- 3) У Червоному морі водяться акули але туристи охоче відпочивають у Єгипті.
- 4) Київ заснували Кий Щек Хорив та їхня сестра Либідь.
- 5) Здійнявся вітер але дощ почався аж ввечері.
- 6) Сонце сіло.

73. Знайдіть у тексті складні речення. Перепишіть перший абзац і позначте у реченнях граматичну основу.

Пташки будують гнізда старанно й турботливо. Спочатку вони шукають місце, куди не дістануться хижаки. Потім пташки починають збирати гілочки, траву, пір'я і навіть мох. Деякі пташки використовують клейкі речовини. У такий спосіб вони скріплюють свій будинок. Інші пташки сплітають гніздо так, щоб воно трималося на гілці, як кошик.

Побудова гнізда – це складний і тривалий процес. Пташки працюють вдень і вночі, щоб зробити свій дім міцним і зручним. Вони ретельно укладають кожну гілочку, щоб гніздо було теплим і затишним. Готове гніздо стає надійним прихистком для яєць і майбутніх пташенят.

Коли гніздо завершено, пташки відкладають яйця і починають їх насиджувати. Гніздо захищає яйця від холоду і вітру, а батьки чергуються, щоб охороняти своє потомство.

74. Доповніть складні речення. Використайте сполучники з довідки.

- 1) Надворі іде дощ, Тимур повернувся за парасолькою.
- 2) Вистава була цікавою глядачі наприкінці довго не відпускали акторів.
- 3) За нами приїде батько на авто ми поїдемо поїздом.
- 4) Ви купите щось на десерт мати спече торт?
- 5) Він хоче працювати машиністом поїзда, Має відповідну освіту.
- 6) Водна в озері була прохолодна, ми все-таки купалися.

Довідка: і, чи, тому що, або, але, тому.

ПРЯМА МОВА. РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ПРИ ПРЯМІЙ МОВІ

75. Прочитайте текст. Знайдіть слова автора і пряму мову. Зверніть увагу на розділові знаки. Перекладіть уривок тексту з української мови рідною.

Одного дня мій планшет перестав вмикатися. Я одразу звернувся до сервісного центру.

«Доброго дня! Чим можемо вам допомогти?» – запитав майстер, коли я приніс планшет.

«Мій планшет не реагує на кнопку увімкнення, і я не знаю, в чому справа», – відповів я.

Майстер узяв пристрій і почав його оглядати. «Можливо, проблема в батареї або в кнопці живлення», – сказав він, уважно розглядаючи планшет.

«Скільки часу займе ремонт?» – поцікавився я.

«Якщо це лише заміна батареї, то кілька годин. Але якщо проблема складніша, можливо, доведеться залишити планшет на день-два», – пояснив майстер.

Я погодився залишити планшет на діагностику. Наступного дня мені зателефонували з сервісу.

«Ваш планшет готовий. Проблема була у зношеній батареї, ми її замінили», – повідомив той самий майстер.

Я прийшов забрати свій відремонтований пристрій. «Тепер він працюватиме, як новий», – усміхнувся майстер, передаючи мені планшет.

«Дякую вам за швидкий ремонт!» – сказав я з полегшенням і задоволено вирушив додому.

76. Доберіть до кожного речення схему запису прямої мови з довідки.

- 1) «Я сьогодні піду на прогулянку», – сказала Марія.
- 2) «У нас завтра буде свято!» – радісно вигукнула Олена.
- 3) «Ти чув новини про виставку?» – запитала Рита.
- 4) Учитель сказав: «Сьогодні у нас буде контрольна робота».
- 5) Мама запитала: «Ти вже зробив домашнє завдання?»
- 6) «Який гарний сьогодні день!» – вигукнув Олександр.

Довідка:

1. А: «П».
2. «П», – а.
3. «П!» – а.
4. А: «П?»
5. А: «П!»
6. «П?» – а.

77. Перепишіть речення із прямою мовою. Розставте розділові знаки. За потреби скористайся схемами-підказками.

А: «П».	«П», – а.
«П!» – а.	А: «П?»
А: «П!»	«П?» – а.

- 1) «Чи можеш ти допомогти мені з домашнім завданням» запитав Петро
- 2) «Не забудь взяти парасольку» нагадала мама
- 3) Співробітниця запитала у керівника «Завтра привезуть нове обладнання»
- 4) Дмитро нарешті обізвався «Зустрінемося о шостій годині»
- 5) «Рятуйте» почувся крик із темряви
- 6) Маленька Аллуса розплакалася і затупала ніжками «Не буду спати Не буду»

78. Переконструйте речення. (Передайте чуже мовлення прямою мовою.)

- 1) Андрій поцікавився у свого друга, коли той приїде.
- 2) Тарас запитав, коли починається концерт.
- 3) Ігор зазнався, що це його улюблена книга.
- 4) Бабуся попросила, щоб надягав шапку, коли виходжу на вулицю.
- 5) Аліна подумала, що їй варто спробувати ще раз.
- 6) Катя радісно вигукнула, що нарешті канікули!

79. Запишіть текст. Переконструйте речення. (Передайте, де це можливо, чуже мовлення прямою мовою.)

Одного літнього вечора друзі зібралися на пікнік у парку. Олена принесла кошик з їжею і запитала, чи хтось хоче сандвіч.

Андрій відповів, що із задоволенням з'їсть один.

Ірина, розкладаючи ковдру на траві, зауважила, що тут дуже гарно і спокійно, можна сидіти і насолоджуватися природою.

Сергій кивнув головою і сказав, що згоден з Іриною, і додав, що такі моменти роблять життя кращим.

Юрко запитав, чи приніс хтось гітару.

Олена радісно вигукнула, що вона взяла інструмент.

Коли вона почала грати, всі замовкли.

Слухаючи, як грає Олена, Ірина подумала про те, як же вона любить так проводити час зі своїми друзями.

ДІАЛОГ. РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ПРИ ДІАЛОЗІ

80. Прочитайте діалог. Перекладіть з української мови рідною мовою. Зверніть увагу на розділові знаки. Поміркуйте, хто міг бути співрозмовником інтерв'юера.

– Доброго дня! Дякую, що погодилися на це інтерв'ю. Почнемо з простого питання: що вас надихає у вашій роботі?

– Доброго дня! Насправді, мене найбільше надихає можливість створювати щось нове, щось таке, що може вплинути на людей або зробити їхнє життя кращим.

– Це чудово! А як ви почали свою кар'єру? Чи було щось, що вас підштовхнуло до цього?

– Власне, все почалося досить випадково. Я завжди любив творчість, але спочатку це було більше як хобі. Потім, коли я отримав свій перший проєкт, зрозумів, що хочу займатися цим серйозно.

– Цікаво! А чи були у вас моменти, коли хотілося все залишити і зайнятися чимось іншим?

– Так, були такі моменти. Іноді робота буває дуже важкою, і здається, що це більше не приносить радості. Але саме в такі моменти я намагаюся згадати, чому почав, і що саме мене надихало спочатку.

– Це дуже цінний підхід. А що ви порадили б тим, хто тільки починає свій шлях у цій сфері?

– Моя головна порада – не боятися пробувати нове і не здаватися після першої невдачі. Важливо вірити в себе і бути готовим вчитися на помилках.

– Дякую за такі корисні поради! І наостанок, які ваші плани на майбутнє? Чи є щось, що ви хочете здійснити найближчим часом?

– Мені б хотілося реалізувати кілька нових ідей, над якими я зараз працюю. І, звичайно, сподіваюся, що вони знайдуть свого глядача або користувача. А взагалі, я завжди відкритий до нових можливостей.

– Це чудово! Дякую за цікаву розмову і бажаю вам успіхів у всіх починаннях!

– Дякую, було приємно поспілкуватися!

81. Прочитайте казку вголос за особами. Обведіть репліки олівцем червоного кольору, слова автора – зеленого кольору. Поясніть уживання розділових знаків.

Жив-був телефон на ім'я Смарт. Він був не звичайним телефоном, а справжнім розумником, який умів усе: від дзвінків до фотографування. Смарт дуже пишався тим, що його власником був хлопчик на ім'я Андрій, який любив пригоди.

Одного разу Андрій вирушив у похід до старого замку в лісі. Звісно, Смарт пішов з ним. По дорозі хлопчик весело розмовляв із телефоном, розповідаючи йому про свої плани:

– «Смарт, я хочу знайти скарб, який, за легендою, схований у цьому замку»,
– сказав Андрій.

– Це звучить цікаво! Я допоможу тобі знайти дорогу, – відповів Смарт, показуючи на екрані карту.

Дійшовши до замку, Андрій і Смарт почали обстежувати старі кімнати. За старовинною шафою вони побачили невеличкі дерев'яні двері.

– Що тут? – здивувався Андрій, зупиняючись біля дверей.

– Можливо, це прихована кімната, – припустив Смарт.

Андрій обережно натиснув на двері, і вони повільно відчинилися. За ними виявився темний коридор.

– Смарт, увімкни ліхтарик! – попросив хлопчик.

– Зараз зроблю, – відповів Смарт, і його екран засяяв яскравим світлом, освітлюючи шлях.

Йдучи коридором, вони натрапили на старовинну скриню. Андрій із захопленням вигукнув:

– Це ж скарб!

– Але як ми його відкриємо? – запитав Смарт.

Андрій замислився.

– Спробуй знайти якийсь напис або малюнок, – запропонував Смарт.

Хлопчик уважно оглянув стіни і знайшов на них дивні символи.

– Це схоже на код! – зрадів Андрій.

Смарт підказав:

– Введи ці символи у замок скрині.

Андрій зробив так, і скриня відчинилася. Усередині були старовинні монети, коштовності та карта, яка вела до іншого скарбу.

Повернувшись додому, Андрій розповів друзям про свої пригоди, а Смарт став справжнім героєм серед інших телефонів, бо жоден з них не міг похвалитися такими неймовірними пригодами.

І так, Андрій і Смарт продовжували шукати нові скарби, завжди готові до нових викликів і пригод.

82. Прочитайте і запишіть діалог. Доставте потрібні розділові знаки. За потреби скористайтесь схемами-підказками, на яких зображено слова автора (А) і репліки (Р).

А:
– Р.
–Р, – а.
–Р? – а.
–Р! – а.

На занятті гуртка

Вчитель розпочав заняття гуртка так

– Доброго дня, діти! Сьогодні у нас особливе заняття на гуртка. Ми будемо вчитися малювати пейзажі. Хто з вас знає, що таке пейзаж?

Аня запитала

– Це коли малюють природу, правда?

– Правильно, Аню! Пейзаж — це художнє зображення природи: лісів, річок, гір. А хто може назвати свої улюблені місця на природі?

Петро вигукнув

– Мені подобається біля озера! Там так тихо і красиво.

Марійка додала

– А я люблю ліс восени, коли все навколо золоте і червоне.

Вчитель продовжив

– Дуже гарні місця! А тепер давайте спробуємо уявити ці місця і перенести їх на папір. Які кольори ви оберете для своїх пейзажів? Олеже, ти як будеш малювати?

– Я намалюю небо блакитним і додам трохи хмар – відповів Олег.

– А я хочу намалювати річку з відблисками сонця на воді, і для цього використаю блакитний і жовтий кольори – обізвалася Наталя.

Вчитель розповідав далі:

Дуже цікаво! Не забувайте, що пейзажі можуть бути різними — не тільки яскравими, але й спокійними або навіть трохи похмурими. Експериментуйте з кольорами і не бійтеся фантазувати.

Андрій запитав

– А можна я додам ще кілька дерев на передньому плані?

– Звісно! Це чудова ідея, Андрію. Дерева на передньому плані зроблять твій пейзаж цікавим.

Софія теж вирішила уточнити

Я хотіла б спробувати намалювати захід сонця. Це буде складно?

– Це чудовий вибір, Софіє! Захід сонця — дуже красивий, але вимагає уваги до деталей. Почни з основних кольорів неба, і поступово додай теплі відтінки жовтого, оранжевого та червоного. Я допоможу тобі, якщо виникнуть труднощі.

Діти навперебій загомоніли

– Дякуємо, ми готові малювати!

Вчитель радісно підсумував

– Тоді вперед, діти! Створюйте свої шедеври, і нехай ваші пейзажі будуть справжніми витворами мистецтва.

83. Прочитайте і доповніть діалог.

– Привіт, Максиме! Ти сьогодні якийсь особливий, що трапилось?

– Привіт, Олеже! У мене новина! У мене народилася сестричка!

– Це ж круто! Вітаю тебе! Як її назвали?

– Дякую! Її назвали Вона така і мила!

– А ти вже бачив її?

– Так, вчора ходили з мамою до лікарні. Вона така крихітна, навіть не віриться, що це моя сестричка.

- Клас! І що, як ти себе відчуваєш, коли став старшим
- З одного боку, дуже радий, а з іншого — трохи хвилююся. Мама каже, що тепер я маю допомагати більше, бути відповідальнішим.
- Так, це ж круто, що ти тепер старший брат! Що тобі найбільше подобатиметься у ролі брата?
- Мені подобається думка про те, що зможу гратися з нею, коли вона підросте. Хочу навчити її різних ігор і кататися на
- Вона точно буде щасливою з таким братом, як ти. А як у вас вдома, багато змін після її народження?
- Та так, трохи змінилося. Тепер вдома завжди тихо, коли спить. Мама витрачає багато часу на догляд за нею. Деколи це мене засмучує, але я розумію, що так і має бути.
- Мені здається, що це просто неймовірно – мати сестричку! Ви ж скоро станете справжніми друзями. А я поки що я єдиний у родині, тож не знаю, як це. Але твої розповіді надихають!
- Може, колись і ти відчуєш, як це, бути старшим братом. А поки що я буду ділитися з тобою всім, що в мене
- Домовились! Я завжди радий послухати. Ще раз вітаю тебе з народженням, Максиме!
-, друже!

84. Складіть діалог між двома друзями (подругами), один (одна) із яких передає іншому (іншій) запрошення від дідуся, який живе в селі, разом із ним (нею) погостювати в нього протягом одного тижня.

СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ

85. Доповніть речення.

- 1) Словосполучення – це поєднання двох або слів.
- 2) у словосполученні пов'язані за змістом і граматично.
- 3) Словосполучення складається з головного і слів.
- 4) слово – це слово, від якого ставиться питання до залежного.
- 5) слово – це слово, до якого ставиться питання від головного.
- 6) Речення зі словосполучень.

86. Прочитайте словосполучення вголос. Прослідкуйте за наголосом у словах. Визначте головне слово у кожному словосполученні. Перекладіть словосполучення рідною мовою й запишіть.

Сонячний ранок; високий будинок; свіже повітря; зелене поле; смачний обід; квітучий сад; м'яка подушка; чистий одяг; гучний звук; коротка подорож.

87. Прочитайте речення. Впишіть шість словосполучень.

- 1) Біг на довгі дистанції допомагає поліпшити витривалість і загальний фізичний стан, а також зменшити стрес.
- 2) Волейбол грають на пляжі або в залі, де команди по черзі намагаються відбити м'яч через сітку, щоб він впав на поле суперника.
- 3) Гірськолижний спорт включає в себе спуски по схилам гір, що дає можливість насолоджуватися швидкістю і красою зимових пейзажів.
- 4) Серфінг є популярним видом спорту, в якому спортсмени катаються на хвилях на спеціальних дошках, виконуючи різноманітні трюки.
- 5) Плавання допомагає підтримувати фізичну форму і є чудовим способом розслабитися, тренуючи всі м'язи тіла.
- 6) Футбол – це командний вид спорту, в якому гравці намагаються забити м'яч у ворота суперника, використовуючи тільки ноги.

88. Впишіть тільки словосполучення. (За потреби скористайтесь схемою-підказкою.) У виписаних словосполученнях поставте запитання від головного слова до залежного.

- 1) Старовинний замок; гарний краєвид; темна ніч; велике місто; щаслива родина; яскрава зірка; чарівна мелодія; вірний друг; теплий плед; улюблена книга.
- 2) Читати книгу; готувати обід; збирати ягоди; вірити в чудеса; слухати музику; відвідувати друзів; будувати будинок; грати на гітарі; їздити на велосипеді; займатися спортом.
- 3) Яблука дозріли; урок закінчився; річка обміліла; місяця і зірок; плакати й сміятися; червоний і жовтий; Марина Василівна.

89. Прочитайте текст. Впишіть шість словосполучень. У кожному з них позначте головне й залежне слова.

Вивчення української мови – це захоплююча подорож, яка відкриває перед вами нові горизонти. Це не лише можливість ознайомитися з однією з найкрасивіших мов Європи, а й шанс поглибити розуміння багатой культури та історії України.

Кожен, хто розпочинає вивчення української мови, помічає її мелодійність і багатство. Граматика української мови може спочатку здатися складною через наявність відмінків і багатий словниковий запас, проте з часом і практикою все стає зрозумілішим.

Один з найбільш ефективних способів вивчення мови – це регулярне спілкування. Відвідування мовних курсів, заняття з репетитором або спілкування з носіями мови допомагають швидше засвоювати мову. Сучасні технології також пропонують багато інструментів для вивчення мови, таких як мобільні додатки, онлайн-курси й інтерактивні платформи.

Читання книг, прослуховування музики та перегляд фільмів українською мовою не тільки покращують розуміння, а й роблять процес навчання цікавішим. Важливо пам'ятати, що помилки є невід'ємною частиною навчання, і не слід їх боятися. Кожна помилка – це крок до вдосконалення.

Ще один важливий аспект – це культурний контекст. Вивчення української мови дозволяє краще розуміти традиції, звичаї та історію України. Це не лише про мовні навички, а й про відчуття духу країни.

Завдяки наполегливості й терпінню, ви зможете досягти високих результатів. Вивчення української мови відкриває нові можливості для спілкування, навчання і культурного обміну. Тож, насолоджуйтеся цим процесом і дайте собі шанс дізнатися більше про багатий світ української мови й культури.

90. Відновіть і запишіть словосполучення.

Дим (який?); співати (як?); їздили (коли?); сміятися (як?) ;
наблизитися (до кого?); заснути (коли?) ; написати (кому?) ;
готувати (що?); день (який?) ; зустрітися (з ким?)

91. Утворіть шість словосполучень. Поставте запитання від головного слова до залежного. Із двома словосполученнями складіть і запишіть речення.

2.4 ФОНЕТИКА. ОРФОЕПІЯ. ГРАФІКА. ОРФОГРАФІЯ

Учні повинні розрізняти голосні та приголосні звуки; знати співвідношення звуків і букв, правильно вимовляти вивчені звуки та позначати їх буквами на письмі. Знати алфавіт; розпізнавати в словах ненаголошені й наголошені голосні, тверді і м'які, дзвінкі і глухі приголосні. Встановлювати призначення букв я, ю, є, ї, щ, позначення на письмі звуків [дж], [дз], [дз']. Ділити слово на склади; розуміти правила переносу слів, правильно переносити слова з рядка в рядок; наголошувати слова відповідно до орфоепічних норм. Користуватися орфоепічним словником; правильно вимовляти склади з наголошеними й ненаголошеними голосними у словах. Мати поняття про написання у коренях слів ненаголошених [е], [и], [о] (з допомогою відповідної таблиці або без неї); правильно вимовляти слова зі звуками слова зі звуками [дж], [дз], [дз']. Розпізнавати у словах та на межі слів явища уподібнення; виявляти різницю між звучанням і написанням слів з уподібненням приголосних. Розпізнавати найпростіші випадки спрощення в групах приголосних; запам'ятовувати правильну вимову слів зі спрощенням у групах приголосних; правильно записувати слова, у яких відбулося спрощення; розпізнавати основні випадки чергування голосних звуків. Знати про основні випадки чергування приголосних [г], [к], [х] - [ж], [ч], [ш] - [з'], [ц'], [с'] при словозміні; мотивувати основні випадки чергування [у] з [в], [і] з [й] як засіб

милословності мови. Правильно писати слова з вивченими орфограмами; правильно писати слова зі знаком м'якшення і сполученням букв йо відповідно до вивчених правил. Правильно писати слова з апострофом і знаком м'якшення; користуватися словником іншомовних слів; шукати і виправляти орфографічні помилки на вивчені правила; відрізняти пом'якшені приголосні від м'яких.

**1. Виразно прочитайте текст із дотриманням правил орфоепії.
Поділіть слова на склади, поставте наголос.**

Добре дихалося зранку в старому дубовому лісі. Повітря пахло зволженим листям, воно голубіло між стовбурами, і далина над верхівками дерев була кришталево чиста, кришталево дзвінка. Юрко йшов по стежині, що пролягала між заростями кінського щавлю, що світилася білим піском поміж великими, із тремткими краплинами в жолобках, лопухами, і в його душі було так само ранково й прохолодно, як у літньому лісі. Він радів, що сьогодні таки проснувся вчасно, що не очікував ні на батька, ні на матір, а подався сам до річки, щоб порибалити. Вудочка, як великий промінь, лежала на його плечі, вудочка обіцяла йому такі радощі, що в передчутті їх Юркові хотілося не йти, а бігти, не мовчати, а співати (Є. Гуцало).

2. Виразно вимовте скороговки

1. Босий хлопець сіно косить, роса росить ноги босі. 2. Жовтий жук купив жилет, джемпер, джинси та жакет. 3. Ой був собі коточок, украв собі клубочок та й сховався у куточок. 4. Сидів горобець на сосні, заснув і упав уві сні. Якби не упав уві сні, сидів би він ще на сосні. 5. Два бобри брунатно-бурі бобрались в брудній баюрі. Правда добре, брате бобре? Дуже добре, брате бобре.

3. Упорядкуйте слова за алфавітом

Дерево, будинок, саяво, виноград, тарілка, парус, квадрат, ожина, люстра, чапля, морозиво, жилет, щавель, фазан, черешня, рослина, цирк, шифр, ягода, забаганка, газета, носоріг, план, одяг, узлісся, ефір, індик, зелень.

4. Пригадайте, як правильно наголошувати наведені слова, та складіть із ними речення

Випадок, завдання, читання, запитання, вимова, черговий, помилка, виразно, вимога, діалог, дрова, загадка, зручний, колесо, навчання.

5. У поданих словах назвіть голосні та приголосні звуки, запишіть фонетичну транскрипцію слів

Дім, книга, пень, теля.

6. У кожній парі допишіть слово, яке відрізняється від попереднього першим звуком (не буквою).

Дзень – д..., дзявкати – г..., дзьоб – л..., льон – с..., їсти – с..., ясно – р....

7. Запишіть слова у 2 колонки: у першу – ті, які починаються дзвінками приголосними, у другу – глухими

Дзвін, фільм, гра, шуба, джміль, кран, зірка, сіно, шапка, вареник, пісня, хід, чарівник, ціна, щеня, літо.

8. Слова, подані в транскрипції, запишіть буквами. Зверніть увагу на розбіжності між вимовою і написанням

[ходжу], [кукурудза], [надзвичайний], [гудзик], [крайіна], [кушч], [син'е], [ден'], [дин'а], [латка].

9. Вставте букви е чи и на місці пропусків

Ш..рина, зач..пити, кр..ниця, ч..тати, верес..нь, ч..каю, тр..вога, бл..щати, в..сна, ожел..дь, знам..нитий, пал..чка, давн..на, печ..во, хв..лювання, л..мон, пот..пління, д..ктант.

10. Вставте букви, де потрібно

Чес..ний, кіс..лявий, щас..ливий, захис..ний, проїз...ний, швидкіс..ний, облас..ний, контраст..ний, хвас..ливий, радіс..ний.

11. Запишіть правильно слова із чергуваннями голосних

Кінь – к..ня, радість – рад..сті, село – с..л, вогонь – в..гню, вітер – ві..ру, казка – каз..к, гребінець – греб..нця, дзвінок – дзв..нка, голова – гол..в, сторона – стор..н, дерево – дер..в, орел – ор..а, носок – нос..а, борець – бор...я.

12. Поясніть вживання е та о у словах. Складіть речення з поданими словами

Вечеря, пшениця, учень, вечора, вечоріти, чорниці, стежечка, книжечка, чепурний, чорнило.

13. Вставте и або і після ж, ч, ш та г, к, х, складіть із цими словами короткі діалоги

Х..трувати, к..піти, тх..р, х..литися, ш..рокий, ш..сть, ч..стий, ж..то, зач..ска, сх..л, щ..чка, шк..льний, г..рський, сх..д, веч..рній.

14. Поясніть вживання е або о після ж, ч, ш, й, з поданими словами складіть речення та запишіть їх

Вечеря, вечори, вишень, женити, ніженька, пшениця, озброєнь, увечері, чернетка, шестиденка, щеміти, щетина, бджола, іграшок, копійок, пшоно, пшениця, чоловік, чомусь, чорний, чернетка, щока, щічка.

15. Виразно прочитайте текст, зверніть увагу на вимову слів з буквами ь, і, я, ю, є. Пригадайте, які прислів'я та приказки ви знаєте

Серед величезного багатства української народної творчості народні прислів'я та приказки займають важливе місце.

Прислів'я та приказки становлять один вид поетичної творчості. Це стислі художні вислови народу про різні життєві явища. Вони є одним із найпоширеніших видів народної поетичної творчості, який побутував іще в сиву давнину і дійшов аж до нашого часу.

Народна поетична творчість є багатющим джерелом і для творчості письменників. Художники слова з давніх часів використовували прислів'я та приказки для збагачення своєї мови. Тарас Шевченко, Іван Франко, Михайло Коцюбинський, Леся Українка високо цінували мудрість народу, висловлену ним у його численних прислів'ях і приказках.

Це золота скарбниця сповнена народної мудрості і духовності.

16. До поданих слів доберіть такі форми слів або спільнокореневі слова, щоб відбулося чергування приголосних звуків, та складіть із ними речення

Юнак, ліпити, нога, ходити, летіти, чистити, берег, гладити, їздити, казати, кликати, птах, пух, сидіти, скакати, увага.

17. У словосполученнях вставте у або в, і або й

Срібло ... олово, світлий ... темний, навчаюсь ... гімназії, ... зошиті немає помилок, ... автобусі багато людей, була ... Умані, школярі .. Львові, ось ... прийшла весна, читає ... записує.

18. Складіть речення з інішомовними словами

Пейзаж, велосипед, імбир, бізнес, фрукт, шифр, абрикос, абажур, автомобіль, океан, кіно, радіо.

19. Запишіть слова у 2 колонки – у першу слова зі знаком пом'якшення, у другу – без знаку пом'якшення

Камін..чик, різ..бяр, емул..сія, мален..кий, щіл...ний, економіч...ний, емал..ований, ніч.., пишеш.., тон..ший, барабан...чик, піс..ня, ц..вях, вес..няний,

скрин...ка, стежин..ка, жолуд.., малесен...кий, навчаєт..ся, посміхаєш..ся, л..одяник, л..лється, повіс..тю, л..он, с..огодні.

20. Поясніть вживання (не вживання) апострофа у словах та письмово складіть із ними речення

Бур'ян, пір'я, під'їзд, роз'яснення, з'їсти, свято, цвях, буряк, з'явитися, об'єм, зуміти, рум'яний, зв'язок, кур'єр.

21. Прочитайте текст. Поясніть значення та доберіть синоніми до слів бурий, підсмалений, крайчик. Складіть план опису цуцика. Підготуйте письмовий переказ тексту

БУКЕТ

Цей рудий, навіть бурий, наче трохи підсмалений, цуцик був улюбленчиком усіх пастухів.

Бувало, занудиться пастушок так, що аж плакати хочеться. Ніде ж поблизу живої душі! Аж тут біжить, котиться від села доріжкою маленький клубочок із закрученим догори хвостиком. Це Букет прибіг провідати, підбадьорити, щоб не скучав малий серед безлюдного степу, серед безкраїх нив.

Покрутиться Букетик біля ніг, полащиться, повсміхається своєю собачою усмішкою. Та триває те гостювання недовго, лише поки має пастушок крайчик хліба. А як крайчика не стало, облизався цуцик, вибачився поглядом, задер хвостик бубликом і подався до села.

Важко на Букета за це ображатись, адже в нього свої обов'язки, йому ще когось треба провідати. (За О. Гончаром.) (106 сл.)

22. Усно підготуйте короткий твір-розповідь про улюблену пору року. Готуючи твір, дайте відповіді на запитання. Чим подобається обрана пора року, які її переваги, чим відрізняється від інших пір року? Якою діяльністю ви можете займатися у цю пору року? Як виглядає природа у цей час? На які явища природи ви звертаєте особливу увагу?

23. Аудіювання тексту художнього стилю. Після прослуховування тексту, дайте відповіді на запитання. Кого приніс батько? Куди він його сховав? Як поводитися тваринка? Де батько знайшов зайчєня, звідки воно вистрибнуло? Як діти реагували на зайчєня? Чим його намагалися нагодувати? Чому воно не їло? Куди і навіщо батько з дітьми віднесли зайчєня?

СІРЕ ЗАЙЧЕНЯ

Батько прийшов додому. Він щось тримав у картузі й хитро всміхався.
— Ну, діти, дивіться, — сказав батько.

З картуза на широку лаву талапнулося щось маленьке, сіре, пухнасте. Воно розчепірило лапки, мов на льоду, а вушка злякано прищулило.

– Руками не чіпайте! – застеріг батько.

Ми зачаровано дивились на зайченя, яке боялося і ворухнутись. Тільки світило оченятами, тільки тремтіло.

– Йду я сільською околицею, там, де латка вівса росте, а воно вискочило налякане і просто мені під ноги. Я й узяв його.

А ми ще ніколи так близько не бачили жодного зайченяти. Дивимось і всміхаємось. Тільки чому воно завмерло на лаві, чому не побіжить? Чи тому, що маленьке й не навчилося бігати, чи тому, що нас боїться?

– Нагодуйте, – порадив батько. – Воно їсти хоче.

Блюдечко з молоком підсунули зайченяті під самісінький носик. Тільки воно чомусь і не глянуло. Принесли трави. Поклали коло блюдечка. Але воно й не понюхало.

– Видати, в неволі не їстиме, – похитав головою батько. – Доведеться випустити його.

– Де? В селі? – обізвались ми. – Тут собаки роздеруть.

– Підемо в поле, – сказав батько.

Вже вечоріло, коли ми опинились на околиці села.

Велике червоне сонце висіло над обрієм, ось-ось сяде на далекий пружок.

– Отут воно мені й попалося, бідолашне...

Батько розтулив свого картуза. Думали, що зайченя зразу дремене, а воно сиділо й злякано щулило вуха.

– І тут боїться, – усміхнувся батько. – Давайте відійдемо вбік.

Відійшли, стали віддаля, дивимось.

Зайченя якось дивно ворухнуло передніми лапками – й таки стрибнуло. М'яко, легенько стрибнуло, наче не вірило в свою волю. І скоро зникло у вівсі.

А нам чомусь стало жаль. На коротку хвилю стало жаль, а потім, сміючись, розказували одне одному, як зайченя ворухнулось, як пострибало в овес (Є. Гуцало).

24. Випишіть слова у 2 колонки: у першу – ті слова, в яких букви я, ю, є, ї позначають два звуки, у другу – ті, в яких ці букви позначають один звук там'якість попереднього приголосного.

Якір, юнак, місяць, картопля, лінія, черешня, об'єднати, люстра, сюжет, таємно, стеля, живиця, заїзд, ягода, ядро, аквареллю, втрое, сюрприз, освоїти, наїстися.

25. Зробіть фонетичний запис слів, порівняйте їх вимову і правопис
Шістдесят, агенство, студентці, студентство, баластний.

26. Вставте пропущені букви, де потрібно, складіть речення із поданими словами.

Миготін..я, нарізуван..я, спросон...я, збіж..я, дозвіл...я, малюван..я, роздоріж...я, верховіт...я, узбереж...я, радіст...ю, вдячність...ю, павутин...я, узліс...я, затиш...я, цвітін..я, багат...я, мальовничість..ю, гіл...я.

27. Утворіть від поданих іменників форми орудного відмінка однини. Наприклад, повість – повістю

Радість, молодь, цікавість, річ, сміливість, папороть, пам'ять, швидкість, якість, свідомість, тінь, сіль, галузь, мужність, паморозь.

28. Запишіть слова у 2 колонки: у першу – зі збігом однакових приголосних, у другу – з подовженням приголосного

Заввишки, відділ, сонний, ввічливий, знання, денний, павутиння, життя, годинник, осінній, беззоряний, сіллю, туманний, навмання, ранній, зілля, розрісся, письменник, оббігати, законний, суцвіття, розрісся.

29. Користуючись словником іношомовних слів, з'ясуйте значення поданих слів. Складіть діалог з використанням 4-5 слів

Евкаліпт, бароко, інновація, нетто, лібрето, інтермецо, нюанс, дифузія, ажіотаж, новела, ілюзія, панно.

30. Запишіть слово акація транскрипцією, охарактеризуйте звуки

31. Запишіть транскрипцію у вигляді орфографічного відображення (запишіть звуки буквами)

[й'ак'ір], [м'й'ата], [ш'ч'ука], [най'із'с'а], [тін'], [ш'чур], [з'ібран'іс'т'], [п'іди].

32. Гра зі скоромовками. Учні діляться на 2 команди: перша команда запам'ятовує і відтворює першу скоромовку, а друга команда – другу скоромовку

1. Гуска грає на гітарі, Гелготить гусак гагарі. Горобець гука грака. Гава гатить гопака. (Ю. Кругляк). 2. Гляньте: гуля он яка в гультяки гусака! Гуска гнівається: «Горе! Гулі гояться не скоро... Га-га-гарний, хоч куди! Го-го-годі, геть іди!». (І. Коломієць).

33. Відгадайте загадки та визначте, які слова починаються дзвінками приголосними, а які – глухими

1. Покочуся на поміст, Залишивши довгий хвіст. Хто за хвіст хапоне – Той покотить ще мене. (Клубок). 2. Мав спочатку я клинець, Розгорнув – зробив млинець. Линув дощ, дзюрчить вода. Під млинцем я – не біда! (Парасолька). 3. Пелюстків біла хустинка, Знає бджілка і мурашка Наче сонце, серединка, звуть цю

квіточку... (Ромашка). 4. Хтось у лузі біля річки, погубив барвисті стрічки. Дощик вгледів, підібрав, небеса підперезав . (Веселка).

34. Учні по черзі називають інші форми запропонованих слів, у яких відбувається чергування голосних

Вечір, ясність, лід, ніч, сім, радість, гора, потік, слово, камінь, певність, Київ, овес, вівця, бійся, несу, можу, будова, піч, колесо, шостий, особа, рід, стояти, схід, школа, казка, вітер, вогонь, день, сон, травень.

35. Учні діляться на 2 команди: перша команда записує слова із м'яким знаком, друга – без м'якого знаку

Лікар., різ..бяр, піс..ня, ін....женер, Уман..щина, камін..чик, сіл..с..кий, ін..ший, ремін..чик, землян..ці, рибал..ці, куз..ня, вишен..ці, домен..щик, україн..ський, ковз..кий, гуцул..с..кий, наймен..ший, промін..чик, майбут..нє, яблун..ці, буквар., бояз..кість, дон..чин, ослін..чик, рибал..ство, тон..ший, ц..вях, бджіл..ці.

36. Учні діляться на 2 команди: перша команда записує слова без апострофа, друга – із апострофом

Міжгір...я, м..ятний, роз..ятрений, присв..ята, бур..ян, пом..якшити, в..язати, моркв..яний, комп..ютер, кур..єр, бур..як, під..їзд, черв..як, В..ячеслав, круп..яний, між..ярусний, грав..юра, кр..якати, тьм..яно, дзв..якнути, зв..язок, р..ябий, торф..яний, прив..ялений, р...яд, св..ято, мавп..ячий, медв..яний.

37. Учні діляться на 2 командита по черзі записують слова, вставляючи подвоєння букв, де потрібно

Л..яний, дозвіл..я, непід..атливий, від..звеніти, зав..ишки, пів..ідра, вікон..иця, лисич..ин, гарбузин..я, звідан..я, гілляч..я, кін..ота, затін..я, вил..ємо, розкіш..ю, навчан..я, від..аль, бов..аніє, с..авці, ріл..я, роздоріж..я, безсмерт..я, від..зеркалити, роз..броїти, лист..я, л..ється, стат..я, знан..я, багато знан..ь, сіл..ю, розріс..я, розлігс..я, незмі(н)ий, піч..ю, об'єднан..я, цін..ий, лимон..ий.

38. Учні працюють у групах по 4 учня. Завдання кожній групі – скласти невеликий зв'язний текст, вживаючи іншомовні слова, слова із апострофом, слова із м'яким знаком.

2.5. БУДОВА СЛОВА. СЛОВОТВІР

Учні повинні знати основні відомості про морфемну будову слова: основу слова, закінчення змінних слів; корінь, префікс, суфікс та закінчення як значущі частини слова. Вміти визначати способи творення слів в українській мові; відділяти закінчення слів від основи; членувати основу на значущі частини; Правильно писати слова з вивченими префіксами. Визначати спосіб творення відомих слів; користуватися словотвірним словником. Утворювати нові слова за допомогою найбільш поширених суфіксів та префіксів за зразком. Відповідно до вивчених правил писати слова з пів-. Мати поняття про творення і правопис складноскорочених слів. Правильно писати слова з вивченими орфограмами. Розбирати слова за будовою. Розрізняти слова з буквеним, нульовим закінченням і без нього.

1. Складіть розповідь за темою «Вірний друг – друге серце». Складаючи розповідь, дайте відповіді на запитання. Яка роль друзів у житті людини? Яким, на вашу думку, повинен бути справжній друг? Як ваші друзі допомагають вам? Як ви допомагаєте своїм друзям? Які цікаві історії, пов'язані із друзями, можете пригадати? Який висновок з усього сказаного можна зробити?

2. Виразно прочитайте речення, визначте спільнокореневі слова

Рибалка пішов на озеро і наловив багато риби. Столяр подивився на креслення і почав працювати за столярним станком. У саду я милуюся деревами, які насадили сусіди. Ми прибули у морський порт, де було багато моряків. У книжковому магазині можна знайти багато цікавих книг. Школярі відвідують гуртки, що урізноманітнюють їхнє шкільне життя. Лісовий кіт проживає в усіх типах лісів. Начинка вишневого пирога приготована із відбірних вишень.

3. Придумайте 5-6 речень зі спільнокореневими словами.

4. Утворіть нові слова так, щоби утворилися інші частини мови. Зразок: круг – кружляти, дерево – деревина, сонце – сонячний.

Вода, село, мрія, полуниця, море, радість, літо, мед, сніг, гриб, весна, дош.

5. Запишіть слова у 2 колонки: у першу – спільнокореневі слова, у другу – форми слова.

Сніг – сніговик, трава – трав'яний, соняшник – соняшника, ліс – лісник, море – морем, олівець – олівцем, театр – театрал, місто – у місті, вулиця – провулок, кіт – котик, добрий – добрішати, гість – гостинність, сон – уві сні, зошит – зошитом, ранок – вранішній, під'їзд – їхати, світло – висвічувати, зелень – зелений, тигр – тигру, тиждень – тижневий.

6. *Запишіть слова, виділіть у них закінчення та основу.*

Колесо, верба, читати, пшениця, картина, вітряк, літала, глек, телефон, барвінок, писанка, учениця, рушник, мовити, говорив, свіжим, взимку.

7. *Запишіть слова в три колонки: зі звуковим закінченням, з нульовим закінченням, без закінчення.*

Швидко, узимку, літо, веселка, малювати, гортати, кінь, зоопарк, осінній, вчора, хліб, радіо, блакитний, кіно, дуб, ходити, зелене, ліс, готуємо, любов, високо, черешні.

8. *Запишіть прислів'я, використовуючи потрібну форму слів. У цих словах визначте основу та закінчення. Вкажіть, яку роль відіграють закінчення.*

1. Для людської (думка) немає відстані. 2. Після бійки (кулаки) не махають. 3. Весна гарна квітами, а людина (характер). 4. Голова без розуму як ліхтар без (свічка). 5. Їм борщ з грибами, держу язик за (зуби).

9. *Розподіліть слова у 2 колонки: змінні слова і незмінні слова.*

Багато, колір, ліс, таксі, бюро, змагання, команда, читати, втричі, книга, писати, письмо, посередині, збоку, можна, далеко, зірка, вечір, щоденно, літо, влітку, дружно, веселість, дружній.

10. *Доберіть до поданих слів спільнокореневі, запишіть їх та позначте корені.*

Сказати, робота, туманний, квітник, запис, холодний, садочок, зелень.

11. *До слова писати додайте префікси пере-, ви-, с-, від-, за-, при-, під-, роз- та запишіть утворені слова. Позначте префікс і корінь. Поясніть значення утворених слів. Складіть речення із 2-3 утвореними словами*

12. *Утворіть якомога більше слів за допомогою префіксів, використовуючи подані слова. Запишіть їх та складіть 3-4 речення із утвореними словами*

Малювати, нести, знати, кидати, .

13. *Утворіть іменник і дієслово з кожним із префіксів і запишіть утворені слова*

В-, на-, за-, при-, роз-, пере-, від-.

14. *Перепишіть текст, вставте пропущені букви. Знайдіть слова із префіксами та суфіксами, позначте їх*

Рідна мова – то б..зцінне духовне багатство, в якому народ ж..ве, передає з покоління в покоління свою мудрість і славу, культуру і традиції... Рідне слово – то невичерпне, ж..вотворне і невмируще дж..рело. З нього д..тина черпає уявлення про навколишній світ, про свою родину, про своє с..ло і місто, про весь свій край. Віками український народ творив це багатство, відкладаючи в скарбницю рідної мови найдорогоцінніші п..рлини думки, почуття і фантазії (За В. Сухомлинським).

15. *Утворіть нові слова від поданих слів за допомогою суфіксів і префіксів*

Колесо, берег, ліс, мед, день, світло, стіл, слово.

16. *Придумайте по 3-4 слова із префіксами пре-, при-, прі-*

17. *Пригадайте якусь цікаву подію, у якій ви брали участь. Опишіть її, використовуючи слова із префіксами пре-, при-*

18. *Складіть зв'язний текст (5-6 речень), використовуючи слова із суфіксами -ечк-, -еньк-, -есеньк-*

19. *Запишіть слова, позначте суфікси, поясніть правопис*

Приєднати, зробити, премудрий, зліпити, беззахисний, спитати, присадибний, сфотографувати, безтурботний, прізвисько, спалахнути, збити, схилити, надпотужний, приписати, обперезати, безкрай, прізвище, присмак, прегарний, прі́рва, зловити, привабливо, схід, превеликий.

20. *Запишіть слова, позначте будову слів. Виокреміть слова, у яких є префікс, корінь, суфікс та закінчення*

соловейко, безмежний, цуценя, безмежний, розсада, садівник, зубець, пролісок, списати, гарненький, краплинка, безмірний, книжечка, безстрашний, приніс, вчитель, хатка, річковий, зоряний, ягідка.

21. *Запишіть слова з префіксами пре-, при- у дві колонки, вставивши пропущені літери*

Пр..чудовий, пр..глибокий, пр..сідати, пр..пускати, пр..славний, пр..сміливий, пр..тримувати, пр..перчений, пр..бічник, пр..міряний, пр..пущення, пр..морозок, пр..меншити, пр..хилитися, пр..пишний, пр..вабити.

22. *Запишіть слова, поясніть правопис. Позначте будову слів*

Безцінний, беззахисний, роздоріжжя, прірва, прикрашати, престол, піддашся, безкомпромісний, схилитись, збудити, згинати, розформувати, привабливий, зіграти, безстрашний, безмістовний, припущення, безсильний.

23. *Складіть по 3 речення, використовуючи слова: а) із префіксом, що означає наближення (при-); б) із префіксом, що означає велику міру вияву (пре-). Позначте префікси у словах*

24. *Складіть речення, використовуючи слова із суфіксами, що означають емоційне забарвлення: -ечк-, -есеньк-, -атк-, -ен-, -ець-, -инк-, -иц- ищ-, -иськ-, -юр-. Позначте суфікси у словах*

25. *Запишіть текст, знайдіть слова, у яких є префікси та суфікси, позначте їх*

Мандрують байки світом, переходять від народу до народу, і хоча було складено байку дві з половиною тисячі років тому, але вона живе серед нас і сьогодні. Невмирущими виявилися майже всі Езопові байки. Вони переходять від покоління до покоління, звучать різними мовами, але зберігають свою викривальну й повчальну силу. Ми й досі не знаємо, чи й справді Езоп був автором усіх тих байок, які йому приписують. Але він перший байкар, ім'я якого нам відоме. Напевно, байки створювали й до цього, створював їх народ, який був першим байкарем, ще давнішим за Езопа (А. Білецький).

26. *Складіть невеликий твір-роздум на тему: «Птицю пізнати по пір'ю, а людину по мові». Визначте суфікси і префікси у словах*

27. *Запишіть слова у дві колонки: 1) спільнокореневі слова; 2) синоніми. Позначте в кожному слові корінь*

Дорога, траса, подорожник, шосе, доріжка, подорож, путь, подорожувати, шлях, подорожній.

28. *Серед споріднених спільнокореневих слів знайдіть зайве слово і поясніть, чому воно є зайвим. Позначте корінь у словах. Оберіть будь-яке слово та складіть із ним речення*

Берег, бережок, бережливість, береговий, прибережний;
гора, узгір'я, гірка, гра, гірський;
сова, совок, совеня, совенята, совиний;

мішок, мішечок, мішати, мішкова, мішковий;
листок, листочок, листяний, лист, лиси, листячко;
вечеря, вечорниці, вчора, вечір, вечеряти, вчорашній.

29. Доберіть якнайбільше форм слова та спільнокореневих до поданих слів та запишіть їх.

Літо, спів, мова, гра, море.

30. Визначте спільнокореневі слова та форми слова, запишіть їх у дві колонки.

Допитливий – допитлива, слово – словниковий, літній – літнього, землянка – земля, хмара – хмарою, ложка – ложці, малювання – малюнок, весна – весною, садиба – присадибний, зерно – зерновий, сад – садівник, червоний – червоненький, зошит – зошита, учень – учнів, капелюх – капелюхи, колір – кольоровий, двері – дверима, школа – шкільний.

31. Перепишіть текст, знайдіть однокореневі слова, позначте корінь слова та поясніть значення однокореневих слів у тексті.

I. Гостює в нас зима

Летять, летять сніжинки / На поле, ліс і сад, / Веселий свій таночок /

Танцює снігопад. / Надворі – лютий холод, / Тепла давно нема. / Заліз в копичку зайчик / І солодко дріма. / Мете хвостом лисичка / Сніжок біля сосни. / В барлозі спить ведмедик, солодкі бачить сні (В.Кленц)

II. Дубовий ліс

Біля нашого села є дубовий ліс. У цьому лісі багато старих дубів і малих дубочків. От і лісничий іде лісовою просікою. Лісник старанно стереже дубняк.

32. Випишіть слова у 3 колонки у відповідності до способу творення: 1) безсуфіксальний спосіб творення; 2) складання слів або основ; 3) перехід слів з однієї частини мови в іншу.

Кімната-музей, перехід, колискова (іменник), заплив, снігопад, медсестра, пароплав, літак, телеекран, біг, рань, учительська (іменник), повсякденний, напівпровідник, перехожий, білосніжний, хід, варенична, лісостеп, опис, напис, сільськогосподарський, відвар, аерофлот, весною (прислівник), здогад, переклад, кругом (прислівник), радіоцентр, фотоелемент.

33. Складіть по 2 речення із поданими словами так, щоб в одному реченні ці слова виступали в ролі прикметника, а в іншому – в ролі іменника. Поясніть спосіб словотворення.

Знайомий, сучасне, учительська.

34. Пригадайте основні способи словотворення в українській мові (префіксальний, суфіксальний, префіксально-суфіксальний, безсуфіксальний, складання слів або основ, перехід слів з однієї частини мови в іншу). Прочитайте текст, випишіть слова, які ілюструють різні способи словотворення. Зробіть розбір слів.

Подивіться на наші степи, долини, переліски. Скільки тут краси, яка вона різноманітна! Яке багатство барв, кольорів і відтінків! Правий берег Дніпра горбистий. Горби йдуть немов хвилями. І чим далі хвиля, тим тонші, ніжніші барви накладає на неї сонце. Подивіться на першу. Тут можна розрізнити кожне дерево, навіть стебло соняшника.

Подивіться на другу хвилю. Вона сіра, як отара овець у тумані. Дерев на тих горбах здаються табунами гусей, що опустилися відпочити перед далекою дорогою.

А третя хвиля синя. Вона схожа на пелюстки тендітних пролісків. На ній уже можна тільки вгадати, а не розрізнити лісосмуги, прямокутники полів. Усе це ховається в якомусь серпанку.

35. Утворіть нові слова різними способами за зразком: мова – промова, мовний, промовець, мовознавство; ходити – хід, перехід, переходити, ходьба. Поясніть, які способи словотворення ви використали (префіксальний, суфіксальний, префіксально-суфіксальний, безсуфіксальний, складання слів або основ, перехід слів з однієї частини мови в іншу).

Вид, писати, срібло, вечір, білий, тиша, вікно, межа, переходити, степ, босий, радіо, праця, фрукт, фото, навчання, літак, спів, чудовий, сміх.

36. Визначте спосіб творення слів

Садівник, пречудовий, велич, читач, сьогодні, мудрість, будь-який, ультрамодний, одвірок, хід, лісопарк, написати, рань, працелюб, мультфільм, рясноцвітний, рукоділля, приходити, десятикратний, книгарня, музеєзнавець, перелітати, всюдихід, літечко, гордість, звукозапис, всюдисущий, самоутвердження, розмах, східнослов'янський.

37. Напишіть правильно складні слова (разом, через дефіс), розкриваючи дужки. Зі словами на вибір складіть 5 речень

(Чорно)слив, (макро)молекула, (великий)превеликий, (більш)менш, (тишком)нишком, (сніго)пад, (художник)карикатурист, (блідо)рожевий, (гори)цвіт, (перекоти)поле, (хліб)сіль, (лісо)степ, (пів)острів, (пів)коло, (мікро)процесор, (жовто)гарячий, (авіа)лайн, (радіо)вузол, (фото)альбом, (крає)вид, (авто)клуб, (сон)трава, (п'яти)денка, (легко)крилий.

38. Перепишіть речення, розкрийте дужки та правильно напишіть складні слова (разом, через дефіс).

1. Заходило сонце, мінялося барвами небо – то жовто (гарячими), то густо (червоними), то просинюватими (Григій Тютюнник). 2. Червоно (боким) яблуком округлим скотився день, допілий і тяжкий (М. Рильський). 3. Над водою пропливало легеньке біло (сніжне) павутиння (Ю. Збанацький). 4. Небом котилися сірі з білим хмари, вряди (годи) вигулькувало сонце (Вал. Шевчук). 5. В'яже осінь ліси перевеслами бурштиново (коралово) (жовтими) (Н. Забіла). 6. Чудовий килим опалого листя осики то спалахує криваво (червоним) і малиновим кольором, то вилискує ніжно (рожевим), світло (жовтим), оранжевим (Ю. Збанацький). 7. Вітер жене стернею блякле перекоти (поле) (О. Гончар). 8. Тільки рясним верхо (віттям) шептала вічно (зелена) сосна (Леся Українка).

39. Складіть твір-опис тваринки у художньому стилі. Спочатку дайте відповіді на запитання.

Що таке опис? Які ознаки художнього стилю ви знаєте? Оберіть тваринку, яку ви хочете описати. Опишіть зовнішній вигляд тваринки, звертаючи увагу на використання суфіксів із експресивними відтінками (-есеньк-, -ечк-, -оньк-, -езн- тощо). Опишіть поведінку тваринки. Висловіть ваші враження від тваринку, яку описуєте.

40. Напишіть твір-опис за картиною Катерини Білокур «Квіти біля паркану». Пригадайте, що таке опис. Під час написання твору звертайте увагу на використання різних способів словотворення.

Розгляньте картину «Квіти біля паркану», звернувши увагу на 3 площини зображення – паркан, квіти, небо. Який ефект створює поділ картини на 3 площини? Як можна описати паркан, якого він кольору? З чого він зроблений? Які функції виконує? Чи створює контраст із іншими частинами картини? Як художниця зобразила небо? Наскільки глибокий чи, навпаки, прозорий колір неба? Як зображення неба співвідноситься із зображеннями квітів і паркана? Чи гармонійним є поєднання кольорів? Чому ви так вважаєте?

Скільки різновидів квітів зображено на картині? Як можна описати кожен із різновидів? Як кожен із різновидів квітів вписується у загальну композицію? Як можна описати кожен із різновидів квітів? Які кольори переважають? Який ефект це створює? Які квіти є найбільш яскравими? Які квіти є менш яскравими? Яку роль відіграє зелений колір у зображенні квітів?

Які ваші загальні враження про композицію картини? Чи бачили ви такі квіти раніше?

41. Складіть усний твір-розповідь про свій вихідний день. Дайте відповіді на питання.

Який у вас розпорядок вихідного дня? Якими видами діяльності займаєтеся? Що любите робити найбільше у вихідний день? Який у вас зазвичай настрій

у вихідний день? Які враження у вас залишаються після вихідного дня? Як мрієте провести вихідний день?

42. *Напишіть твір з елементами роздуму на тему «Навіщо потрібен оптимізм?». Дайте відповіді на запитання.*

Що таке оптимізм, на вашу думку? Яку роль відіграє позитивний настрій для людей? Які переваги позитивного настрою, на вашу думку? Які приклади оптимістичного світосприйняття ви можете навести?

У яких художніх творах відображений оптимістичний світогляд? Як саме? Яку роль відіграє оптимізм у казці В. Симоненка «Цар Плаксій та Лоскотон»? Як у казці співвідносяться поняття оптимізму і добра? Як ви це можете пояснити? Які висновки ви можете зробити?

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Вікторія Атаманчук
Наталія Богданець-Білоskalенко
Юліанна Сергійчук
Лариса Шевчук

ПРАКТИКУМ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ДЛЯ УЧНІВ 5-6 КЛАСІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ
ОСВІТИ З НАВЧАННЯМ
МОВАМИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

Практикум

Електронне видання

Обсяг вид. 5.13 авт. арк.

Видавництво «Педагогічна думка»
04053, м. Київ,
вул. Січових Стрільців, 52-а, корп. 2;
тел./факс: (044) 481-38-85
e-mail: book-xl@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 3563 від 28.08. 20